

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет економічних наук

Кафедра економічної теорії

Магістерська робота

освітній ступінь - магістр

на тему: **«Сучасний міжнародний ринок агропромислої продукції -
тенденції та перспективи»**

Виконав: студент 2-го року навчання,
Спеціальності
051 Економіка

Діхтяренко Назар Володимирович

Керівник Григор'єв Г.С.
кандидат економічних наук, доцент

Рецензент Іванова Н.Ю.

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____

Секретар ЕК _____
«____» _____ 20__ р.

План

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні підходи до функціонування міжнародного ринку агропромислової продукції	
1.1 Особливості державного регулювання агропромислового сектору та еволюція наукових поглядів.....	6
1.2 Цінові ризики за форвардними угодами на ф'ючерсних ринках.....	12
1.3. Специфіка системи показників, які характеризують вихід українських підприємств на міжнародний агропромисловий ринок.....	20
Розділ 2. Аналіз стану та перспектив розвитку ринку агропромислової продукції в сучасних умовах	
2.1 Зарубіжний досвід закупівлі агропромислової продукції.....	26
2.2 Сутність глобалізації економічних відносин та її вплив на ТНК як учасника агропромислового ринку.....	35
2.3 Агропромисловий сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування.....	40
Розділ 3. Перспективи та шляхи вдосконалення сучасного Українського ринку агропромислової продукції	
3.1. Перспективні напрями розвитку ринку агропромислової продукції в сучасних умовах.....	46
3.2. Модель впливу зовнішніх факторів на внутрішню ціну агропромислової продукції.....	56
3.3. Пропозиції щодо регулювання механізму торгівлі агропромисловою продукцією в Україні	66
Висновки.....	76
Список використаної літератури.....	79

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку економіки агропромисловий сектор України є найважливішою ланкою економічних систем більшості країн з ринковою економікою. Він розвивається в умовах високої енергетичної безпеки, використання широкого спектру агротехнічних прийомів, озеленення, заснованих на використанні сучасних енергетичних та екологічних технологій, методів меліорації та хімізації. Виробнича база агропромислової сфери базується на розгалуженій інфраструктурній мережі та системі дослідницької підтримки її розвитку.

Шляхи розвитку агропромислового сектору України передбачають збалансовану та взаємопов'язану структурну перебудову всіх її галузей, а також провадження новітніх розробок та інноваційних продуктів [59, с. 23].

Розвиток агропромислового комплексу України та його провідних галузей є пріоритетним, так як дає можливість забезпечити продовольчими товарами населення, сировиною промисловість та експортними товарами зовнішню торгівлю. Питання розвитку агропромислового розвитку стосується не лише національного рівня, тобто внутрішніх ринкових відносин, а й зовнішньоекономічних відносин, саме тому агропромисловий сектор займає провідне місце на міжнародній арені.

Ось чому тема даної роботи «Сучасний міжнародний ринок агропромислової продукції – тенденції та перспективи» є досить актуальною.

Проблеми функціонування та розвитку аграрного сектору економіки досліджені у працях видатних науковців – О. Беззубченка, В. Андрійчука, С. Дусановського, Є. Білана, П. Гайдуцького, О. Гудзинського, М. Дем'яненка, А. Дібрової та інших. Серед класиків світової економічної думки слід виділити Дж. Кейнса, Д. Рікардо, А. Сміта, Дж. С. Мілля та А. Пігу.

Незважаючи на значну кількість публікацій, питання щодо тенденцій та перспектив сучасного міжнародного ринку агропромислової продукції залишаються недостатньо висвітленими.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування сучасного стану національного ринку АПК України як складової міжнародного ринку та виявлення перспективи щодо його подальшого розвитку. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- 1) дослідити еволюцію наукових поглядів на роль агропромислового сектору в структурі зовнішньоекономічної діяльності, особливості державного регулювання;
- 2) розкрити суть транснаціоналізації та глобалізації економічних відносин на ринку агропромислової продукції;
- 3) дослідити специфіку системи показників, які характеризують вихід українських підприємств на міжнародний агропромисловий ринок;
- 4) проаналізувати зарубіжний досвід закупівлі агропромислової продукції;
- 5) розкрити цінові ризики за форвардними угодами на ф'ючерсних ринках;
- 6) дослідити агропромисловий сектор України, його тенденції, суб'єктів, перспектив реформування;
- 7) визначити перспективні напрями розвитку ринку агропромислової продукції в сучасних умовах;
- 8) розробити модель впливу зовнішніх факторів на внутрішню ціну агропромислової продукції;
- 9) розробити пропозиції щодо регулювання механізму міжнародної торгівлі агропромисловою продукцією.

Об'єктом дослідження є міжнародний агропромисловий ринок в сучасних умовах розвитку.

Предметом дослідження є методологія функціонування сучасного міжнародного агропромислового ринку, тенденції та перспективи розвитку в умовах сучасних реалій.

У процесі написання роботи за темою «Сучасний міжнародний ринок агропромислової продукції – тенденції та перспективи» були застосовані

наступні методи дослідження:

1) теоретичні підходи до функціонування міжнародного ринку агропромислової продукції – за допомогою методів систематизації, порівняння, узагальнення існуючого вітчизняного та закордонного досвіду;

2) аналіз сучасного стану та перспектив розвитку міжнародного ринку агропромислової продукції в сучасних умовах – за допомогою систематизації, прогнозування, статистичного та глибокого економічного аналізу сучасної політики на міжнародному ринку;

3) визначення перспектив та шляхів вдосконалення сучасного міжнародного ринку агропромислової продукції – за допомогою узагальнення та систематизації передового світового досвіду та наукових праць відомих економістів, порівняння успішних результатів аналогічних зарубіжних підприємств.

Практичне значення даної роботи впливає з актуальних завдань, перспектив та шляхів вдосконалення сучасного міжнародного ринку агропромислової продукції та може використовуватися в загальній стратегії розвитку у сфері агропромислового господарства.

Робоча гіпотеза полягає у аналізі міжнародного ринку АПК, дослідження світових тенденцій та дослідження впливу зовнішніх міжнародних цін на внутрішнє ціноутворення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що робота є цілісним дослідженням яке характеризує сучасний міжнародний ринок АПК, описує основні тенденції та перспективи розвитку, а також, досліджує взаємозв'язки між спотовими цінами на продукцію АПК із міжнародними цінами та ф'ючерсними на міжнародній біржі. Крім того, новизна полягає у поєднанні міжнародного ринку АПК та внутрішнього ринку України завдяки використанню фінансових інструментів та біржових котирувань, які дозволяють сільгоспвиробнику долучитися до міжнародних торгів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

1.1. Особливості державного регулювання агропромислового сектору та еволюція наукових поглядів

Аграрний сектор економіки України характеризується динамічним розвитком, вносячи вагомий внесок у функціонування національної економіки, зокрема з точки зору задоволення потреб населення у продовольстві, забезпечуючи суб'єктів господарювання у ряді галузей сировиною, формування продовольчої безпеки та експортного потенціалу держави.

Досягнення завдань розвитку агропромислового господарства як основи для стабільного функціонування та забезпечення економічної безпеки національної економіки вимагає:

- 1) впровадження ефективних інструментів, які можуть підвищити якість використання ресурсного потенціалу в сільському господарстві;
- 2) вдосконалення галузевої структури з орієнтацією на реалізацію завершеного циклу виробництва продовольства;
- 3) зменшення імпортої залежності країни в продовольчому сегменті;
- 4) підвищення економічної та соціальної ефективності функціонування суб'єктів господарювання з урахуванням їх внеску у розвиток сільських територій та раціонального природокористування [66, с. 54].

На сучасному етапі соціально-економічної трансформації це потребує вдосконалення існуючих теоретико-методологічних розробок щодо формування та реалізації державної аграрної політики та обґрунтування нових управлінських рішень з урахуванням їх внеску у розвиток аграрного сектору.

Для агропромислового комплексу (АПК) основним засобом виробництва є земля, яка використовується для вирощування продукції сільськогосподарської та сировина для промислового та невиробничого споживання. У правовому полі агропромислове господарство визначається як складна біоекономічна система, яка є формою інтеграції сільського

господарства та суміжних галузей, що займаються логістикою, закупівлею сільськогосподарської продукції, переробкою, зберіганням та доставкою до споживача [17, с. 9].

У роботі Андрійчука В.Г. агропромисловий комплекс визначається як основна і найширша концепція, яка включає:

- 1) виробництво для сільського господарства, підприємств харчової та переробної промисловості, засобів виробництва;
- 2) власне сільське господарство;
- 3) заготівлю та зберігання сільськогосподарської сировини, її переробку, яка є провідною ланкою в цій галузі;
- 4) ринкову інфраструктуру (сільськогосподарські біржі, оптові ринки, аукціони, власна торгова мережа сільськогосподарських виробників та переробних підприємств);
- 5) виробничу інфраструктуру [7, с. 17].

Науковці Дусановський С.Л. та Білан Е.М. [25, с. 59] виділяють чотири сфери:

- 1) галузі, що виробляють засоби виробництва для сільського господарства;
- 2) власне сільське господарство (рослинництво, тваринництво);
- 3) галузі, що переробляють сільськогосподарську сировину;
- 4) виробнича та соціальна інфраструктура (закупівля, зберігання, транспортування та реалізація продукції, навчання, засоби відтворення робочої сили).

В Україні постійно створюються та функціонують суб'єкти різних організаційно-правових форм. В останні роки частка суб'єктів господарювання у сільському господарстві становила понад 4% від загальної кількості суб'єктів господарювання [25, с. 45].

Основними формами господарювання в агропромисловому комплексі є сільськогосподарські та агропромислові підприємства, агрофірми, різні форми об'єднань та кооперативів. Але, на жаль, тлумачення цих економічних категорій

не закріплено на законодавчому рівні.

На цьому тлі існує визначення поглядів на поняття "агропромислове підприємство" та "агрофірма" та тлумачення поняття "підприємство агропромислового комплексу", хоча воно активно використовується в наукових працях, але зовсім не відображається. Поняття "сільськогосподарська фірма" трактується як "сільськогосподарське підприємство з наявністю переробного підрозділу, а також засобів для зберігання та продажу готової продукції [29, с. 155].

Дусановський С.Л. та Білан Е.М. визначають поняття «агропромислове підприємство – органічне поєднання на одному підприємстві сільськогосподарського виробництва та сучасної промислової переробки» [25, с. 136].

Андрійчук В. Г. вважає, що загальна тенденція розвитку економічних агропромислових формувань визначає створення нових та розширення існуючих ланок ринкової інфраструктури, зокрема маркетингових послуг, власної торгової мережі. З цієї причини агропромислові підприємства набувають статусу сільськогосподарських компаній [7, с. 33-42].

Агропромислове підприємство – це вертикально інтегрований господарський об'єкт, що поєднує сільськогосподарське та промислове виробництво, має у своїй структурі певні підрозділи для обслуговування агропромислового комплексу, зберігання, переробка чи реалізація сільськогосподарської продукції.

Виходячи із структури агропромислового комплексу, до таких підприємств належать:

1) підприємства сільського господарства (рослинництва, тваринництва), водного господарства та мисливського господарства;

2) підприємства, що виробляють засоби виробництва та обслуговують агропромисловий комплекс (сільськогосподарська техніка, хімічна промисловість, комбікорми та мікробіологічна промисловість, наукові послуги, сільськогосподарське та меліоративне будівництво);

3) підприємства по збереженню, переробці та реалізації сільськогосподарської продукції (зберігання, харчова, легка промисловість, торгівля, транспортування).

Тому, виходячи зі структури агропромислового комплексу, можна визначити підприємство агропромислового комплексу як агрофірма, фермерське господарство, сільськогосподарське об'єднання, компанія з іноземними інвестиціями функціональна діяльність якої пов'язана з будь-якою сферою агропромислового комплексу.

Сучасний міжнародний ринок агропромислової продукції це глобальна система економічних взаємовідносин, яка пов'язана завдяки міжнародним контрактам купівлі-продажу агропромислової продукції. Ціна на одну культуру в Україні може відрізнятись від цін на аналогічну культуру в США чи Бразилії, тому при формуванні міжнародних контрактів орієнтиром ціни є її ціна на міжнародній біржі. Однією із найбільших світових бірж є Чиказька товарна біржа. На даній біржі відбувається торгівля товарними ф'ючерсами, валютними ф'ючерсами та процентними ф'ючерсами. Таким чином, сільгоспвиробник в США може брати участь в торгах на Чиказькій товарній біржі та страхувати свої виробничі ризики, чи навіть знайти покупця на вирощену продукцію. Саме тому, сучасний міжнародний ринок агропромислової продукції є надзвичайно складним та цікавим економічним явищем одночасно, так як існує товарний ринок, який виражається в сотнях балкерів у світових портах, та фінансовий ринок, який рухається синхронно із товарним, але дозволяє знижувати цінові ризики сільгоспвиробнику, та дає можливість стати учасником ринку тому, хто не має площ та можливостей стати виробником, завдяки купівлі та продажу ф'ючерсних контрактів.

Агропромисловий комплекс є пріоритетним сектором економіки України. Таким чином, основними структурними складовими агропромислового комплексу є наступні, що відображені на рисунку 1.1 [54, с. 38].

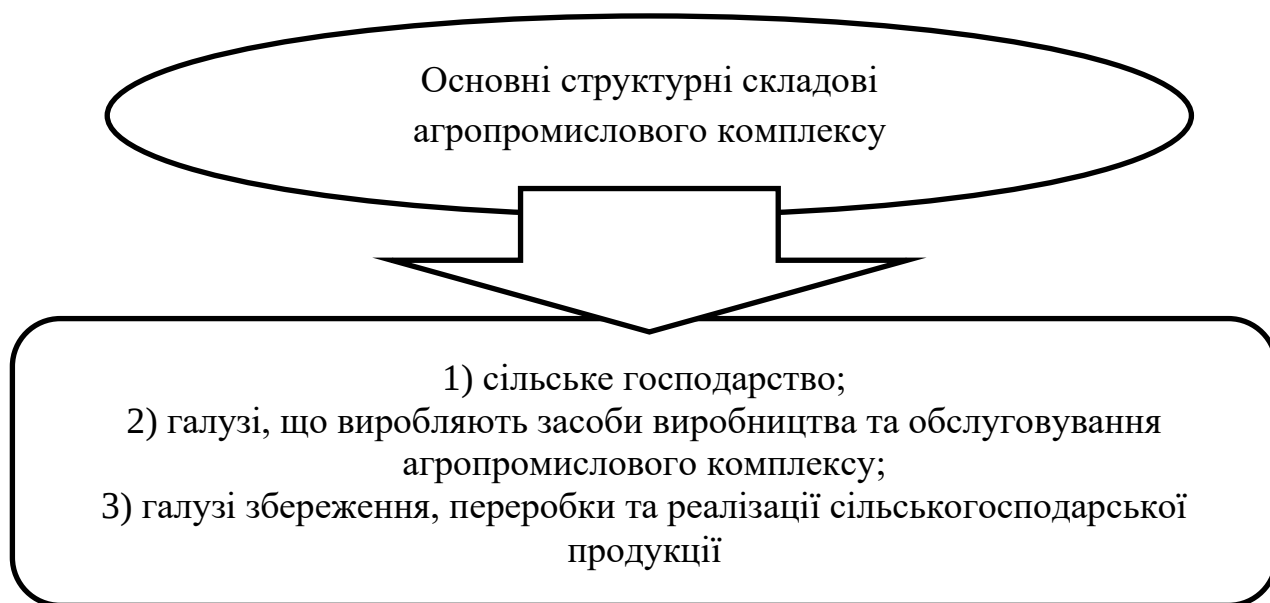

Рисунок 1.1 – Основні структурні складові агропромислового комплексу
[54 с. 159]

Практична реалізація концепції сталого розвитку аграрного сектору вимагає встановлення пріоритетів, які враховуватимуть економічні інтереси з точки зору соціальної та екологічної відповідальності суб'єктів господарювання. У цьому контексті можна визначити наступні пріоритети:

- 1) створення комплексного підходу до економічного, екологічного та соціального розвитку;
- 2) впровадження раціонального та екологічно безпечного землекористування.

Ця концепція включає багато аспектів, таких як:

- 1) захист та відтворення родючості, підвищення вмісту гумусу, технологічні можливості обробки ґрунту, зменшення забруднення нітратами, пестицидами, важкими металами та іншими шкідливими речовинами, що надходять у ґрунт;
- 2) природно-просторова організація використання ресурсів, спрямована на забезпечення належних умов для ефективного використання потенційних ресурсів без шкоди для екологічного балансу держави в цілому;
- 3) оптимальне поєднання державних та приватних інтересів із

громадськістю у сфері відтворення природних ресурсів [51, с. 17-19].

Таким чином, реалізація концепції сталого розвитку аграрного сектору потребує комплексного підходу, який включає раціональне використання природних ресурсів, впровадження технологічних нововведень у галузі довкілля та використання ефективних інструментів державного регулювання.

Справедливо зазначити, що сьогодні законодавча база для сталого розвитку аграрного сектору економіки в Україні недостатньо розвинена. Так, існує велика кількість документів, які частково дублюють регуляторні аспекти сталого розвитку аграрного сектору.

В сучасних умовах розвитку національної економіки правова база вищої влади, що регулює різні аспекти сталого розвитку аграрного сектору України, складається з:

- 1) Конституції України;
- 2) Господарського Кодексу України;
- 3) Земельного Кодексу України;
- 4) Податкового Кодексу України;
- 5) Митного Кодексу України;

6) «Наказу Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року» від 20.08.2003 р. №280 тощо» [24, с. 82].

В рамках цих документів регулюється стійкий розвиток аграрного сектору економіки з точки зору необхідності створення ефективної системи управління у галузі охорони навколишнього середовища для проведення структурних реформ та модернізації технологічних процесів у контексті національного економічного зростання, розробки галузевих програм розвитку, програм захисту навколишнього середовища та місцевих програм економічного та соціального розвитку.

Нормативно-правова база займає провідне місце в системі державного регулювання аграрного сектору економіки. Це пов'язано з тим, що нормативна база, яка регулює ринок агропромислового сектору, впливає на його суб'єктів та

створює правове середовище для досягнення поставлених цілей сталого розвитку.

Таким чином, результатом впровадження нормативно-правової бази є створення умов для економічної та екологічної безпеки, вирішення проблем із працевлаштуванням сільського населення, розробка програм сталого розвитку в окремих галузях аграрного сектору та адаптація сільськогосподарського виробництва до економічного середовища в Україні [30, с. 109].

Розглянувши сутність правової бази в системі державного регулювання аграрного сектору України, можна визначити, що основними перешкодами для формування стабільного розвитку аграрного сектору є те, що в Україні бракує сприятливого інституційного середовища та відносин між владою та суспільством, тобто виявляються недосконалості механізму реалізації інституціонального механізму. Інституційний механізм розвитку аграрного сектору повинен бути спрямований на координацію інтересів на різних рівнях аграрного сектора, що є комплексом взаємозв'язків та взаємодій усіх його учасників.

Це визначає складність структури агропромислового комплексу та специфіку аграрного інституційного механізму, який повинен враховувати пріоритети його розвитку. Незважаючи на позитивні тенденції, соціально-економічний потенціал аграрного сектору в сучасних економічних умовах недостатньо реалізований, що призводить до ослаблення економічної безпеки держави, особливо її структурних складових, таких як макроекономічна, фінансова, промислова, зовнішньоекономічна, соціальна, продовольча.

1.2. Цінові ризики за форвардними угодами на ф'ючерсних ринках

Перш ніж розпочати розмову про ціни та ризики які пов'язані із експортом продукції слід визначити основні фактори ціноутворення сільгосппродукції. Отже, емпірично склалися три основні теорії ціноутворення. Перша теорія є теорією трудової вартості, за якою ціна на продукцію є

грошовим вираженням вартості товару, дана вартість визначається не тільки в обсягах матеріальних затрат, а і в витратах на обладнання та в співвідношенні пропозиції та попиту на ринку. Тобто, за трудовою теорією вартості витрати на створення впливають на ціну. Друга теорія має назву маржиналістського трактування вартості, за якою ціна на товар формується з точки зору споживача, тобто скільки споживач готовий заплатити за дану продукцію. В даній теорії витрати на виробництво стають другорядними та прямо не впливають на ціноутворення. Третя теорія ціноутворення є певним синтезом попередніх двох та має назву неокласична модель ціноутворення [72]. В неокласичній моделі первинною категорією є не витрати і не корисність, а безпосередньо ціна продукції. Дана теорія базується на дослідженні співвідношення попиту та пропозиції на формування ціни. Дана теорія включає в себе три складові: споживча вартість продукту, мінова вартість та безпосередня вартість.

В сучасних ринкових умовах ціноутворення на сільгосппродукцію базується на неокласичній моделі ціноутворення, в якій головними факторами впливу на ціну є:

- Рівень внутрішнього попиту та пропозиції зерна
- Курси іноземних валют та пов'язані з цим витрати
- Витрати на логістичні послуги
- Експортні ціни
- Витрати на оренду землі
- Витрати на насіння, добрива, паливо
- Послуги елеватора

Виробники сільськогосподарської продукції мають велику кількість невідомих під час вирощування продукції. Велика кількість невідомих призводить до великої кількості ризиків з якими стикається сільгоспвиробник. До основних ризиків з якими стикається сільгоспвиробник відносять [6]:

- Виробничий ризик виникає в процесі виробництва продукції. До

даного виду ризику відносять ризики зміни погоди, хвороби, шкідники, недостатня вологість та інші фактори які впливають як на кількість так і на якість продукції

- Ціновий або ринковий ризик відноситься до невизначеності цін на продукцію, або цін, які вони повинні платити за отримання ліцензії, певні пороги входу на ринок.
- Фінансовий ризик виникає, коли сільгоспвиробник позичає гроші та створює для себе зобов'язання повертати борг. Підвищення процентних ставок та обмеженість доступу до кредиту також є аспектами фінансового ризику.
- Інституційний ризик виникає внаслідок невизначеностей пов'язаних із діями уряду країни. Можливі зміни законодавства, зміна норм державних стандартів.
- Людський ризик існує завжди, адже є ймовірність навмисного пошкодження обладнання чи знищення культури, також незначна помилка може зіграти вирішальну роль для сільгоспвиробника.

Деякі ризики характерні лише для сільського господарства, наприклад ризик негоди, що значно знижує врожайність протягом даного року. Інші ризики, такі як цінові або інституційні ризики, хоча є загальними для всіх підприємств, але все ж вони впливають на додаткову економічну вартість для виробника [5].

У зв'язку з великою кількістю ризиків для сільгоспвиробника, аграріям України слід вміти правильно управляти своїми ризиками. Для сільгоспвиробника управління ризиками передбачає комбінування різної діяльності для отримання найменших ризиків. Можна сказати, що управління ризиками передбачає вибір рішення серед альтернатив для зменшення ризику на фермі і, таким чином, вплив на добробут господарства. Інші стратегії управління ризиками (такі як диверсифікація) зменшують ризик в процесі функціонування ферми. Також відома практика підряду, коли

сільгоспвиробник наймає компанію яка виконає певний процес і понесе всі поєднані з цим ризики.

Необхідність вивчення впливу організованих світових ринків на ринок зерна України зумовлена зростаючою залежністю внутрішніх цін від експортних на сільськогосподарську продукцію. Експортні ціни, у свою чергу, значною мірою залежать від загальної ситуації на організованих ринках світу, тобто від обмінів ф'ючерсами та необов'язкової торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Однак, враховуючи, що українські сільськогосподарські виробники переходять від традиційних зернових до розширення площ під кукурудзу, особливо важливим є вплив світових ринків на ціноутворення на цю конкретну культуру. Рентабельність агропромислової продукції залежить від ринкових цін на неї. Цей фактор посилюється відсутністю ефективних урядових механізмів для впливу на ціноутворення на ринку.

Роль форвардного ціноутворення на ф'ючерсних ринках тісно пов'язана з теорією зберігання. Зв'язок між фізичними та ф'ючерсними цінами призводить до накопичення запасів. Ф'ючерсна ціна – це премія або знижка до відповідної спотової ціни, яка включає вартість зберігання. Спотові та ф'ючерсні ціни – це ціни за раціональною ціною, які стосуються конкретної дати доставки та інтегрують очікування у тимчасовий набір цінових котирувань. Із введенням ф'ючерсних контрактів на нестабільні поставки (наприклад, картоплю) та неінвентарні товари (наприклад, худобу або короткострокові фінансові інструменти) особливо важливою є функція форвардного ціноутворення. Для цих видів товарів ф'ючерсний ринок не має ролі розподілу.

Однак за допомогою пошукової системи ф'ючерсні ціни на продукти короткострокового зберігання є корисним інструментом для прогнозування майбутніх спотових цін. Загальною моделлю для визначення можливості форвардного ціноутворення є:

$$S_t = \alpha + \beta F_{t-i} + e_t, \quad (2.1)$$

де S_t – точкова ціна доставки (або ф'ючерсна ціна за відсутності бази);

F_{t-i} – ціна ф'ючерсів за місяці до настання договірних зобов'язань;

e_t – випадкова помилка.

Для ефективного форвардного ціноутворення на ринку треба припустити, що $\alpha = 0$ і $\beta = 1$ в емпіричному тесті. Слід зазначити, що якщо $\beta \neq 1$, то тест на $\alpha=0$ не підходить. Прийняття цієї гіпотези означає, що ф'ючерсна ціна є постійним провісником майбутньої спотової ціни [59].

Відсутність товарів на ринку може призвести до порушення інформаційного потоку або збільшення помилки очікування через відсутність тісних зв'язків між спотовими та ф'ючерсними цінами. Вищеназвана модель не є точним вираженням ефективності форвардного ціноутворення, оскільки невідомо, чи наявні помилки ринкового дисбалансу, чи отримані нові вихідні дані. Нова інформація про умови попиту та пропозиції може призвести до зміни цін, і ринок ф'ючерсів реагує швидко та ефективно, але загальна модель не може враховувати подібну інформацію. Модель не може виміряти вплив новин на зміну цін, а також не може передбачити поведінку торговців. Концепція премій за ризик на ф'ючерсних ринках традиційно стосувалася пошуку похилих ф'ючерсних цін, що відповідають очікуваній майбутній ф'ючерсній ціні.

Нахил – це систематична різниця між двома цінами. Концепція премії або схильності до ризику виникла із створенням механізмів передачі ризику від хеджерів до спекулянтів. Ф'ючерсний ринок є диверсифікуючою альтернативою, ризик є скоріше наслідком зміни цін, ніж внеску ф'ючерсного контракту в диверсифікований портфель. Стало звичною практикою вимірювати ризик, вимірюючи ступінь співвідношення ф'ючерсних контрактів з іншими активами в портфелі.

Розглянемо традиційний погляд на ринок. Ф'ючерсна ціна є неупередженою оцінкою невідомої очікуваної спотової ціни, або $E_t(S_t) = F_{tT}$. Якщо ця умова не виконується, то слід спостерігати рух ф'ючерсних цін. Якщо припустити, що $E_t(S_t) = F_{tT} + r$, то очікувана спот-ціна є премією відносно

ф'ючерсної ціни. Якщо $E_t(S_t)$ не рухатиметься без додаткової інформації, тоді $F_{t,T}$ має збільшитися на суму, рівну r , щоб досягти S_t на дату договірних зобов'язань. Значення r , показане на рис. 2.2., називається ринковим відхиленням.

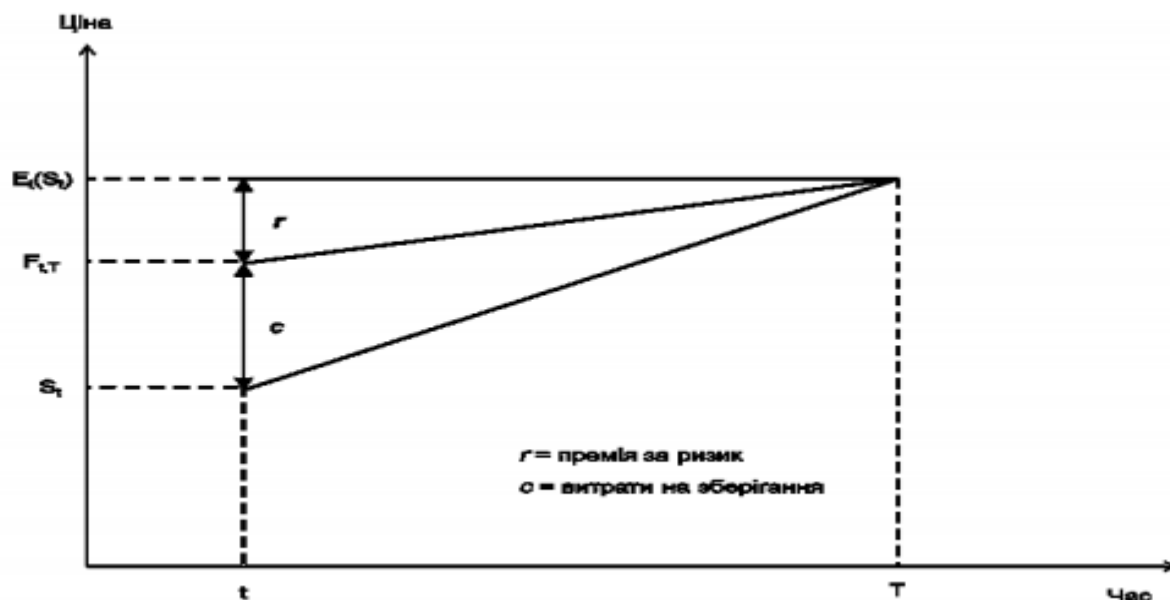

Рис 2.2 - Премія за ризик за теорією нормальної беквордації [54 с. 163]

Першим, хто вивчив премію за ризик на ринку ф'ючерсів, став Дж. Кейнс, концепція якої відома як теорія нормальної відсталості. Згодом Хікс розширив і доповнив цю теорію. Кейнс і Хікс стверджували, що хеджери платять премію спекулянтам, які, як правило, мають тривале становище на ринку за прийняття на себе цінового ризику [2]. Це означає, що учасники ринку, які мають товарні запаси, хочуть уникнути ризику втрат через негативні зміни цін, саме тому вони платять спекулянтам за те, що ті беруть на себе можливі ризики.

У випадку, коли спотова ціна перевищує ф'ючерсну ціну утворюється премія за ризик. Тому ф'ючерсні ціни компенсуються нижчими оцінками очікуваної спотової ціни, яка, як правило, збільшується із наближенням терміну погашення контракту. Ринок демонструє нормальну відсталість із зростанням цін на ф'ючерси. Ось чому будь-який спекулянт, займаючи довгу позицію на ф'ючерсному контракті, може розраховувати на виплату за прийняття ризику зміни ціни, переданого йому хеджерами [61, с. 124].

Хеджування – це складне комерційне зобов'язання на фізичному та

ф'ючерсному ринках, яке включає зменшення ризику та, водночас, очікування прибутку. Хеджування проводиться з багатьох причин, включаючи максимізацію базового прибутку, тому хеджування для зниження ризику є лише однією з багатьох причин здійснення цієї операції. Концепція премії за ризикованість – це сукупність емпіричних досліджень, які мають лише історичне значення. Вчені визначили рівні ризику від 6,6% до 9,5%, вимірюючи їх як залишкові після вирахування очікуваних цін, витрат на зберігання врожаю. Лестер Тельсер, дивлячись на ф'ючерсні ринки бавовни та пшениці протягом стійких цінових років, зауважив, що зміни цін на ф'ючерсні контракти не завжди були позитивними [4].

Виходячи з цього, він зробив висновок, що ф'ючерсні ціни не завжди відображають тенденції до зростання, і тому не можуть розглядатися як упереджені оцінки очікуваних спотових цін. У той же час відбувається протест щодо концепції премії за ризик – вивчення стабільно довгих позицій на ринку протягом кількох стабільних цінових років.

Дрібні спекулянти не приносять значних прибутків, а більша частина їх прибутків покриває лише комісійні та трансакційні збори. Значні прибутки великих спекулянтів пояснюються їх кращою здатністю передбачати. Таким чином, визначення премії за ризик на основі концепції нормальної відсталості не підтримується емпіричними дослідженнями. Більшість досліджень надбавок за ризик проводилися до появи сучасної фінансової теорії.

Порівняно з оцінкою ф'ючерсної ціни до спотової ціни та вартості зберігання та вимірювання ризику за рахунок зміни цін на ізолюваних ринках існує альтернативний підхід до моделі рівноважного ф'ючерсу на великому ринку капіталу.

Хеджери з поточним або прогнозним становищем на фізичному ринку використовують теорію портфеля для визначення доцільності хеджування на ринку ф'ючерсів, а потім для визначення оптимальної суми хеджування.

Ефективний ринок – це той, де ціни повністю відображають наявну інформацію. Існує класифікація емпіричних тестів ефективності ринку на

сильні, середні та слабкі. Сильні тести перевіряють, чи мають приватні групи на ринку монопольний доступ до інформації, що використовується в процесі ціноутворення. Тести на ринку середнього ринку вивчають, чи відображають ціни всю наявну публічну інформацію. Цей тест, як правило, заснований на моделі економетричного прогнозування. Слабкі тестові форми вивчають, чи поточні ціни достатньо відображають історичну інформацію про ціни.

Для слабких тестів зазвичай використовуються рівняння, подібні до відокремлених ринків. Випадковість часто перевіряється додатково, щоб побачити, чи вивчаються якісь конкретні статистичні характеристики або терміни розподілу. Емпіричні докази ефективної теорії ринку ф'ючерсів, які використовують слабкі тести дуже неоднозначні. Результати значною мірою залежать від товару, періоду вибірки, типу даних та методології перед опитуванням.

Моделі Мартінгейла є обмеженим тестом на низьку продуктивність та чесну гру, оскільки вони означають, що заробіток з часом незалежний. Прийняття моделі Мартінгейла свідчить про ефективність ринку, але не навпаки. Тобто, відмова від моделі не є свідченням ринкової невдачі, оскільки ефективність ринку не вимагає обов'язкової присутності випадкових цін. Невідповідність даних не обов'язково вказує на несумісність з ринковими показниками. Неупередженість не є необхідною умовою повного ціноутворення за наявної інформації. Коливання цін можуть існувати через премію за ризик, уникнення ризику, вартості інформації, недосконалість ринків капіталу, нераціональність учасників, альтернативні операції. Тому тест на працездатність не повинен автоматично припускати виявлення або не виявлення відхилень. Він перш за все повинен відображати всю інформацію з кількох існуючих джерел ціноутворення. Крім того, наявність невинуватих компонентів не означає, що існує невикористана можливість створити надлишок. Навіть у випадкових випадках можуть бути короточасні цикли та тенденції, але така цінова поведінка не покриває транзакційних витрат [54].

Цілком імовірно, що правила вигідної технічної торгівлі та випадковим

чином сформовані ціни можуть співіснувати в короткостроковій перспективі, але такі правила не мають сили прогнозувати для подальшого успіху.

Середні тестові форми є більш потужними тестами ефективності прогнозування ціни на ринках. Ефективний ринок містить необхідну неточність, яка є зміною ціни у відповідь на нову інформацію. Це дійсна помилка. Всі інші неточності, окрім цієї, називаються спекулятивними помилками, які можуть бути наслідком неадекватних оцінок торговців або неконкурентного ринкового середовища. Зміни цін від таких помилок можна передбачити.

Непередбачувані зміни цін вказуватимуть на провал ринку. Емпіричні середні показники тестів на ефективність ринку зазвичай порівнюють точність форвардного ціноутворення у ф'ючерсних контрактах, які діють як очікувані ціни, з моделями економетричного ціноутворення, що використовують наявну публічну інформацію. Ці моделі є нормою для оцінки того, чи відображають ф'ючерсні ціни наявну публічну інформацію чи чи можна передбачити зміни цін. Така інформація повинна бути одночасно доступною як для модельних, так і для ф'ючерсних цін. Звичайно, цей метод не доводить ефективності ринку, але ви можете просто спростувати його.

1.3. Специфіка системи показників, які характеризують вихід українських підприємств на міжнародний агропромисловий ринок

Продуктивність та інноваційність агробізнесу не тільки сприяють формуванню валового внутрішнього продукту (ВВП), але й формують глобальну продовольчу безпеку. Частка агропромислового сектору у національному ВВП залежить від ряду факторів, таких як екологічні умови, доступ до ринків, спеціалізація тощо.

Агропромисловий сектор України, основним компонентом якого є сільське господарство, виступає системо-утворюючим компонентом національної економіки [21, с. 38-39]. Перед Україною стоїть завдання

визначити перспективні сфери конкуренції на зовнішніх ринках сільськогосподарської продукції. Основними суб'єктами ринку є сільськогосподарські підприємства, які є двигуном агропромислової сфери.

За даними Світового банку, в Україні земельні ділянки які відведені для сільського господарства становлять 71,2% загальної території. М'який клімат та високопродуктивні земельні ресурси є визначальними факторами, що визначають сприятливі умови для сільського господарства [22, с. 98]. Агропромисловий комплекс забезпечує близько 16% робочих місць і є одним з основних бюджетоутворюючих, експортно орієнтованих галузей національної економіки, частка яких у зведеному бюджеті України за останні роки складає в середньому 20%, а також утворює близько 10% ВВП і близько 30% експорту товарів [18, с. 76]. Якщо говорити про внутрішню спеціалізацію України у галузі сільського господарства, то перевага надається рослинництву.

Зі зростанням попиту на соняшник на зовнішніх ринках значно зросла площа, що сіється під цією культурою. Площі картоплі та цукрових буряків залишилися незмінними, оскільки попит на сільськогосподарські культури був на нормальному рівні, обсяг посівів під зерновими та зернобобовими характеризується високим рівнем коливання, що пов'язано зі зміною попиту на зовнішні ринки.

Ще одна тенденція – щорічне зменшення поголів'я великої рогатої худоби. Найнижча популяція великої рогатої худоби в історії України спостерігалася у 2018 році. Таким чином, кількість корів-молочниць становила близько 1,9 млн. голів.

Спад обсягів рогатої худоби призводить до зменшення кількості молока. Зниження виробництва спостерігалось у домашніх господарствах, тоді як у сільськогосподарських підприємствах спостерігалось зростання.

На території України впродовж 2018 року були вироблено 10,3 млн. тон молока, що на 0,7% менше, ніж минулого року. Також спостерігається збільшення експорту молока та молочної продукції. Останні кілька років були бурхливими для м'ясної промисловості, оскільки закриття російського ринку

для вітчизняних виробників тваринництва призвело до значного зниження експорту та надлишкової пропозиції на внутрішньому ринку [73].

У структурі виробництва спостерігається зростання виробництва м'яса птиці, а виробництво яловичини та свинини зменшилося. У 2018 році виробництво м'яса в Україні склало 2,2 млн. тон, що еквівалентно попередньому року, але структура виробництва змінилася. Виробництво свинини в останні роки показало тенденцію до зниження. Ця тенденція пов'язана із втратою виробництва та погіршенням ситуації в країні (спалахи АЧС).

В аграрному секторі України постійно створюються та функціонують суб'єкти господарювання різних правових форм. Загальні та особливі умови їх створення визначаються законодавством. В останні роки частка суб'єктів господарювання у сільському господарстві становила близько 4% від загальної кількості суб'єктів господарювання, причому левову частку складають підприємства. Кількість підприємств та кількість тварин (тис. голів) за видами сільськогосподарських тварин станом на 01 січня 2019 року:

- 1) підприємства з великою рогатою худобою – 2296, кількість тварин – 1138,1 тис. голів;
- 2) підприємства з коровами – 2130, кількість тварин – 467,8 тис. голів;
- 3) підприємства з свинями – 1729, кількість тварин – 3395,6 тис. голів;
- 4) підприємства з вівцями та козами – 688, кількість тварин – 182,3 тис. голів;
- 5) підприємства з свійською птицею – 449, кількість тварин – 118812,9 тис. голів [62, с. 182].

Кількість підприємств та кількість тварин (тис. голів) за розмірами зібраної площі основних сільськогосподарських культур у 2018 році:

- 1) підприємства по зерновим та зернобобовим – 34859, обсяг виробництва – 56096,2 тис. тон;
- 2) підприємства по пшениці – 24903, обсяг виробництва – 19495,1 тис. тон;

3) підприємства по кукурудзі та зернові – 14460, обсяг виробництва – 30706,1,2 тис. тон;

4) підприємства по ячменю – 16431, обсяг виробництва – 4233,4 тис. тон;

5) підприємства по соняшнику – 22821, обсяг виробництва – 12193,6 тис. тон;

6) підприємства по сої – 10136, обсяг виробництва – 4102,1 тис. тон [61, с. 184].

Також варто звернути увагу на кількість рослин соняшника. Він близький до групи вирощування пшениці. Аналіз стану сільського господарства в Україні виявив значні проблеми у галузі тваринництва, які перешкоджають його розвитку.

Основним завданням у цьому секторі є створення продуктів тваринного походження відповідно до потреб національного та міжнародного ринку. Підвищення конкурентоспроможності тваринництва – це стандартизація та сертифікація технології виробництва відповідно до європейських вимог. На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що основним напрямком сільського господарства України є рослинництво (близько 72% сільськогосподарського виробництва).

Найважливішим сільськогосподарським виробництвом в Україні є зерно та зернобобові продукти, які займають перше місце у всіх районах, частка цієї продукції виробляється у Полтавській (50866 тис.), Вінницькій (46935 тис.), Одеській (43174 тис.) областях. Виробництво пшениці зосереджено в Одеській (23488 тис.), Харківській (18160 тис.), Запорізькій (16664 тис.) областях. Основна частина виробництва кукурудзи припадає на Полтавську (36390 тис.), Вінницьку (25021 тис.), Черкаську (23155 тис.) область [69, с. 82-85].

Виробництво ячменю зосереджено в Одеській (11532 тис.), Миколаївській (6877 тис.), Дніпропетровській (5403 тис.) областях. Обсяг виробництва соняшнику передовий у таких районах, як Харківська (14537 тис.), Кіровоградська (13885 тис.), Дніпропетровська (12017 тис.) області. Сою вирощують у Хмельницькій (5039 тис. тон), Полтавській (3982 тис. тон) та

Житомирській (3381 тис. тон) областях.

Зовнішньоекономічна торгівля відіграє важливу роль в економіці України. Протягом минулих 5 років було зменшення експорту товарів при одночасному скороченні експорту продукції АПК. Натомість, незважаючи на загальну негативну тенденцію, експорт несільськогосподарської продукції скорочувався швидше на відміну від аграрної, і в 2018 році експорт сільського господарства збільшувався.

Статистика експорту сільськогосподарських культур свідчить про збільшення продажів на зовнішніх ринках зернових та олійних культур та фруктів. Статистика експорту тваринництва показує збільшення продажів на міжнародних ринках м'яса та їстівних субпродуктів, молока та молочних продуктів, яєць птиці [33, с. 76].

В останні роки Україна динамічно завойовує зовнішні ринки та розширює експорт продукції АПК. До одного із найбільших ринків збуту сільськогосподарської продукції можна віднести азіатський ринок, який трохи зменшив свою частку в структурі економічного простору України в 2017 році до 45%, з 48% у 2016 році. Основними азіатськими партнерами в 2017 році – Індія, Туреччина та Китай. На другому місці – країни ЄС із часткою 32%, такими партнерами як: Іспанія, Італія та Нідерланди. На третьому місці африканські країни, які в свою чергу займають 14%. Основними партнерами з Африки є Єгипет, Туніс та Марокко.

З 2016 року в Україні спостерігається зростання імпорتنих закупівель як усієї продукції, так і агропродовольчої. У 2018 році імпорт сільськогосподарської продукції збільшився на 10,5% порівняно з 2017 роком і досяг 4,3 млрд дол. США. Натомість загальний імпорт всієї продукції за перше півріччя 2017 року збільшився на 27,6% порівняно з попереднім роком [57, с. 156-157].

Основною групою постачальників агропродовольчих товарів в Україну є країни ЄС, які збільшили свою частку в українському імпорті на 2% у 2018 році порівняно з 2017 роком, що становить 46%. Основними європейськими

країнами-постачальниками є Польща, Німеччина та Франція. Частка азіатських країн (переважно Туреччини, Індонезії, Індії та Китаю) становила 23%, 14% – у Америці (США, Еквадорі та Бразилії).

Однак після підписання Торгової асоціації ЄС-2017 ключовим завданням компаній залишається збільшення експорту в європейські країни, які поступово збільшують свою частку в структурі експорту України.

Основним зовнішньоторговельним пріоритетом розвитку сільськогосподарських підприємств України є розвиток торгових відносин з країнами ЄС [40].

Це пов'язано з великим обсягом експорту в країні, географічною близькістю, високою платоспроможністю населення та безумовними торговими преференціями. Доцільно активізувати співпрацю з країнами регіону Північної Африки та Центральної Азії. Зростаючий попит на сільськогосподарську продукцію доводить те, що в останні роки Україні вдалося збільшити свою присутність на цих дуже перспективних ринках. У той же час, на цьому етапі у рослинництві має відбуватися спеціалізація сільськогосподарських підприємств України з одночасним подоланням кризових явищ у галузі тваринництва.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ РИНКУ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1. Зарубіжний досвід закупівлі агропромислової продукції

Сучасний етап розвитку аграрного сектору економіки України характеризується переходом на якісно новий етап, який зумовлений процесами глобалізації. В економічних умовах сільськогосподарська співпраця як соціально-економічне явище є важливою складовою ринкових відносин. АПК є найважливішим сегментом економіки багатьох країн світу. Сюди входять практично всі країни Європейського Союзу, а саме Австралія, Бразилія, Індія, Китай, В'єтнам, Японія, Великобританія та США. Усі ці країни приділяють значну увагу розвитку аграрного сектору, а управління в цій галузі більше спрямоване на досягнення кінцевих цілей, які визначені заздалегідь і пов'язані з досягненням запланованих показників. Важливим орієнтиром розвитку аграрного підприємництва та підвищення ефективності функціонування агропромислових підрозділів є забезпечення завершення циклу виробництва та реалізації готової продукції.

Необхідність трансформації в діяльності підприємств агропромислового господарства призводить до появи нових механізмів і форм взаємодії між суб'єктами господарювання, посилення взаємозалежності в розподілі та використанні ресурсів, що зумовлює необхідність узгодження набору взаємопов'язаних економічних інтересів. Вдосконалення організації та управління виробництвом, використання інновацій у відтворювальному процесі, зростання продуктивності праці – вважаються чинниками, що сприяють не тільки стабілізації економіки, але й економічному зростанню в цілому. Кожен з цих факторів так чи інакше пов'язаний з економічними інтересами, узгодження яких полягає у вирішенні багатьох проблем індивідуального розвитку суб'єктів господарювання та регіональної конкурентоспроможності, які зумовлені деградацією ресурсного потенціалу,

технологічним та економічним дисбалансом [62, с. 16].

За даними 2019 року Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки" імпорту продукції АПК в Україну збільшився на 7,5%. Як зазначає Державна служба статистики, у 2019 році Україна імпортувала сільськогосподарської продукції на суму 5,4 млн. доларів, що на 0,7 млн. доларів більше, ніж за 2018 рік.

До числа найбільших імпортерів продукції АПК входять країни ЄС. На такі країни припадає близько половини імпорту. Наприклад, у першій половині 2019 року було закуплено сільськогосподарську продукцію на суму 1436 мільйонів доларів.

Істотно менший імпорту з інших країн. У першій половині 2019 року українські компанії придбали продовольство у азійських партнерів на суму 508 млн доларів (17,8% від загальної кількості покупок), Латинську Америку – на 231 млн доларів (8,1%) та Африканський континент – на 148 млн доларів (5,2%) [51].

Структура імпорту продовольства в Україну є незмінною протягом кількох останніх років. Особливістю першої половини 2019 року став зріст вартості закупки усіх ключових імпортованих товарів, крім олійних культур таких як насіння соняшнику.

Серед інших лідерів – фрукти такі як: банани та горіхи, цитрусові. Їх імпорту у першій половині 2019 становив 278 млн доларів США. Олійні культури, в основному насіння соняшнику, імпортували в розмірі 231 млн доларів у першій половині 2019 року США.

З 500 найпотужніших міжнародних (транснаціональних) компаній (ТНК) 85 контролюють 70% усіх іноземних інвестицій. Більшість транснаціональних компаній у нафтовій, хімічній, автомобільній галузях. Це пов'язано з тим, що в цих сферах легше, вигідніше створювати міжнародні промислові асоціації. Ці 500 найпотужніших ТНК продають 95% фармацевтичних препаратів, 80% усієї електроніки та хімії та 76% продукції машинобудування (виробництва) [13, с. 87]. Більше половини, а саме 60% міжнародних компаній займаються

виробництвом, 37% – послугами та 3% – гірничодобувним та сільським господарством.

Спільна сільськогосподарська політика ЄС була започаткована в 1957 р. Однією з головних цілей Спільної Сільськогосподарської Політики (ССП) є постачання сільськогосподарської продукції населенню за нормальними цінами та підвищення прибутків селян, завдяки збільшенню доходів фермерів на душу населення та надання їм гідного рівня життя. У той же час, Європейський Союз витрачає понад 40 мільярдів євро щорічно на виконання ССП, тобто 45% її бюджету, тоді як сільське господарство вносить лише близько 2% у валовий внутрішній продукт ЄС. У той же час 80% усіх витрат ЄС на спільну сільськогосподарську політику спрямовується на субсидії на підтримку цін і доходів селян [70, с. 148].

Підтримка високих цін в ЄС є одним з найдорожчих способів субсидування доходів, тому було вирішено деякі зниження цін. Наприклад, прямі платежі фермерам були запроваджені у випадку, якщо їх попередній рівень виробництва не був перевищений. Державні платежі здійснюються на гектар землі або на голову худоби в несприятливих виробничих умовах.

Механізм зовнішньоторговельних відносин, головним компонентом якого є регулювання цін, спрямований на захист національних ринків та виробників у західних країнах. Таким чином, світові ціни формуються на основі витрат у кращих умовах виробництва, що означає сукупність природних, технічних, технологічних та соціально-економічних умов. Такі умови для виробництва більшості сільськогосподарських товарів є в США, де на біржах формуються світові ціни.

Комісія ЄС періодично регулює ціни за трьома основними критеріями:

- 1) рекомендовані ціни (орієнтовні – на зернові, молоко, цукор, соняшник; орієнтовні – на велику рогату худобу, вино; цільові – на тютюн);
- 2) мінімальні імпорتنі ціни (граничні – на крупи, цукру, молочну продукцію;
- 3) посилення – на фрукти, овочі, вино, рибні продукти; шлюзи – на

свинину, яйця, птицю).

Імпорт захищається введенням додаткового мита, рівного різниці між національною торговою ціною та ціною імпорту. Окрім обмеження обсягів імпорту, використовується стимулювання експорту за межі ЄС за рахунок експортних субсидій [63, с. 123].

Орієнтація на політику регіонального розвитку в європейських країнах – це, насамперед, забезпечення конкурентоспроможності окремих регіонів, які залежать від конкурентних переваг об'єднаної економіки Європи на світовому ринку, а також її здатності використовувати такі фактори розвитку, як інвестиції та інноваційні ресурси, можливості електронної комерції, швидка адаптація до нових технологій, зростання продуктивності тощо. Але провідне місце серед них займає проблема підприємництва як системи спеціальних функцій, спрямованих на забезпечення розвитку та вдосконалення економічного механізму, постійне оновлення економіки суб'єктів господарювання, створення інноваційного поля діяльності. Саме ця сфера соціально-економічного розвитку є предметом дослідження не лише науковців, а й тих, хто зацікавлений у практичній реалізації ідей, пов'язаних із різними аспектами підприємництва.

Створення нових організаційних форм інтеграції та удосконалення має вивести АПК на новий етап розвитку, який відповідатиме вимогам ринкової економіки європейських країн, досягаючи високої ефективності завдяки впровадженню нових інтенсивних технологій, які забезпечують мінімізацію відходів при переробці агропромислової сировини. Скорочення та повне усунення втрат ресурсів та висока якість готової продукції сприятиме виходу агропромислового виробництва на новий глобальний рівень.

Діючі механізми в цих країнах захищають від дешевого імпорту окремих видів сільськогосподарської продукції і в той же час регулюють потік продукції, яка не виробляється або виробляється в недостатній кількості на внутрішньому рівні. Окрім захисту від імпорту, стимулюється експорт за межі ЄС експортні субсидії, мінімальні ціни, мета яких – гарантувати виробнику

нормальний рівень доходу та диференціювати закупівельні ціни за регіонами та видами виробництва. Відповідно до федеральних сільськогосподарських програм у США, хлібороби отримують позики від Міністерства сільського господарства для фінансування виробництва. Фермери продають урожай за ринковими цінами і платять за кредити.

Якщо, однак, ринкові ціни знаходяться нижче рівня прогнозованих контрольних цін встановлених Конгресом США, фермер може продати врожай уряду за контрольними цінами, оплачуючи кредит і отримуючи прибуток. Ціни в молочній галузі аналогічно регулюються. Конгрес встановлює "справедливий" рівень контрольних цін на молоко, масло та сир. Якщо ринкові ціни опускаються нижче цього рівня, то продукцію купує держава.

У США держава також допомагає збільшити попит на сільськогосподарську продукцію, допомагаючи бідним та підвищуючи загальний дохід (за інших обставин, це збільшує попит на продукти). Основні програми підтримки сільського господарства США включають Програму стабілізації доходів фермерів, яка виділяє від 30 до 50% усіх бюджетних асигнувань на сільське господарство.

Система фінансування аграрного сектору в різних країнах Західної Європи та Америки має свою специфіку. Наприклад, у Великобританії не існує спеціалізованої системи сільськогосподарського кредитування, а фермерські господарства підтримуються за рахунок державних субсидій. У Німеччині, Бельгії, Данії, Франції, США навпаки, історичний розвиток стилю ведення господарства призвів до створення спеціалізованих кредитних установ для фермерів. Кооперативні банки відіграють важливу роль у кредитній системі західних країн. Вперше вони почали діяти в Німеччині у формі кредитних заощаджень сільських кооперативів. Американські кредитні кооперативи широко розвинулися в США, нараховуючи понад 4000 комерційних сільськогосподарських банків. Так, у США для фермерів встановлюються диференційовані ціни на дизельне паливо. У Канаді податкові пільги та субсидії забезпечують фермерів ціною палива в обсязі 56% від роздрібної ціни.

Цінні субсидії на придбання техніки, рекультивацію земель, модернізацію ферм встановлені в країнах ЄС. У Польщі, щоб стабілізувати ринок та захистити доходи фермерів, встановивши інтервал допустимих коливань ринкових цін на внутрішньому ринку, держава втручається купуючи сезонні надлишки сільськогосподарської продукції та продовольства та продаючи цю продукцію в період дефіциту. Цю функцію виконує Державне агентство аграрного ринку, яке працює на ринках зерна, молочних продуктів, м'яса, цукру, хмелю та картопляної продукції [74, с. 8].

Агентство надає гарантовані позики на придбання цієї продукції за мінімальними цінами, сплачуючи 45% від мінімальної ціни. Рівень податків для них, включаючи податок на прибуток, значно нижчий, ніж для аналогічних податків у несільськогосподарських секторах. Наприклад, у Канаді фермери, які заробляють від 100 до 250000 доларів, сплачують податки від 1 до 2500 доларів США, або майже 1%.

Відсоток кредитів у іпотечних банках ЄС становить 4,5-6,5%, у Нідерландах – 5-7%, у Німеччині – 6-8,5% (пільговий – 1%). Програми страхування сільськогосподарських культур діють у всіх розвинених країнах. Система компенсаційних виплат з державного бюджету страхує фермерів у разі несприятливих погодних умов, повеней, епідемій тощо. Існують також бюджетні платежі, пов'язані з "регіональною підтримкою", які дають можливість фермерам значно розширити своє сільськогосподарське виробництво [75].

Фермери у Франції отримують субсидії на підвищення ефективності виробництва, покращення умов життя, вилучення ріллі з сільськогосподарського виробництва, підтримку родючості земель, компенсацію за роботу в районах з природними негараздами. Митні збори та компенсаційні виплати, які компенсують різницю між імпортними цінами та внутрішніми, а також компенсаційні виплати сільськогосподарським експортерам, які дозволяють експортувати сільськогосподарську продукцію з цих країн на нижчі світові ринки, використовуються як основні інструменти

політики захисту національних виробників сільського господарства у розвинені країни.

Так, вищезазначена система перетворила ЄС у головного експортера продовольства за найкращих умов виробництва. Спільна агропромислова політика ЄС передбачає використання квотного інструменту для регулювання агропромислового ринку. Суть його полягає в тому, що підтримка цін на продукцію призводить до її надвиробництва, тому квоти на виробництво певних видів (молоко, цукор, алкоголь, крохмаль) вводяться з метою підтримання високого рівня внутрішніх цін, запобігання надвиробництва та зменшення витрати з бюджету ЄС.

Недоліками квот на виробництво молока в країнах ЄС є такі:

1) неможливо точно підтримувати обсяги квот, а перевиробництво молока досягає до 20-30% щорічно в ЄС, що вимагає додаткових бюджетних витрат на придбання надлишкової продукції ;

2) розподілити квоти для всіх виробників молока, не найефективніших, що означає нецільове використання ресурсів у сільському господарстві;

3) завдяки ціновій підтримці та квотам внутрішні ціни на продукцію в ЄС зростають, що спричиняє малозабезпеченість, де значно більше їхніх бюджетів домогосподарств витрачають на харчування, ніж заможні громадяни.

Тільки ЄС на субсидії на молоко витрачає 2,3 млрд. євро щорічно лише на експортні субсидії. Ці кошти складають частину податків, які сплачують громадяни ЄС, і сягають 250 євро на сім'ю на рік. Таким чином, чим більше експорт молочної продукції з ЄС, тим вищі витрати з її бюджету. І це стосується не лише молочних продуктів, але і всього списку харчових продуктів. Усі вищезазначені напрями державної підтримки агропромислового господарства в зарубіжних країнах займають значну частку в загальній вартості агропромислової продукції. Так, найвищий показник був зафіксований у Швейцарії – 82%, Норвегії – 75%, Ісландії – 73%.

У Японії цей показник становив 74%, у країнах ЄС – 49%, а в США – 30%. До країн, що мають найменші субсидії на сільськогосподарську

продукцію, належать Австралія (10%) та Нова Зеландія (3%). Країни з мінімальним рівнем субсидування аграрного сектора можна віднести до України – 4,5% від вартості сільськогосподарської продукції [51].

Вартість американської підтримки сільськогосподарського сектору на душу населення становить 350 доларів в США, в країнах ЄС – 336 доларів, у Польщі – 107 доларів, в Угорщині – 111 доларів США. Поки Україна витрачає на ці цілі не більше 20 доларів США на душу населення. Бюджетування на гектар землі на бюджетну підтримку в Україні становило у 2019 році лише 19,3 доларів США, що майже в 20 разів менше, ніж у країнах ЄС та США.

Глобальними особливостями державного регулювання агропромислового ринку є такі, що відображені на рис.2.1.

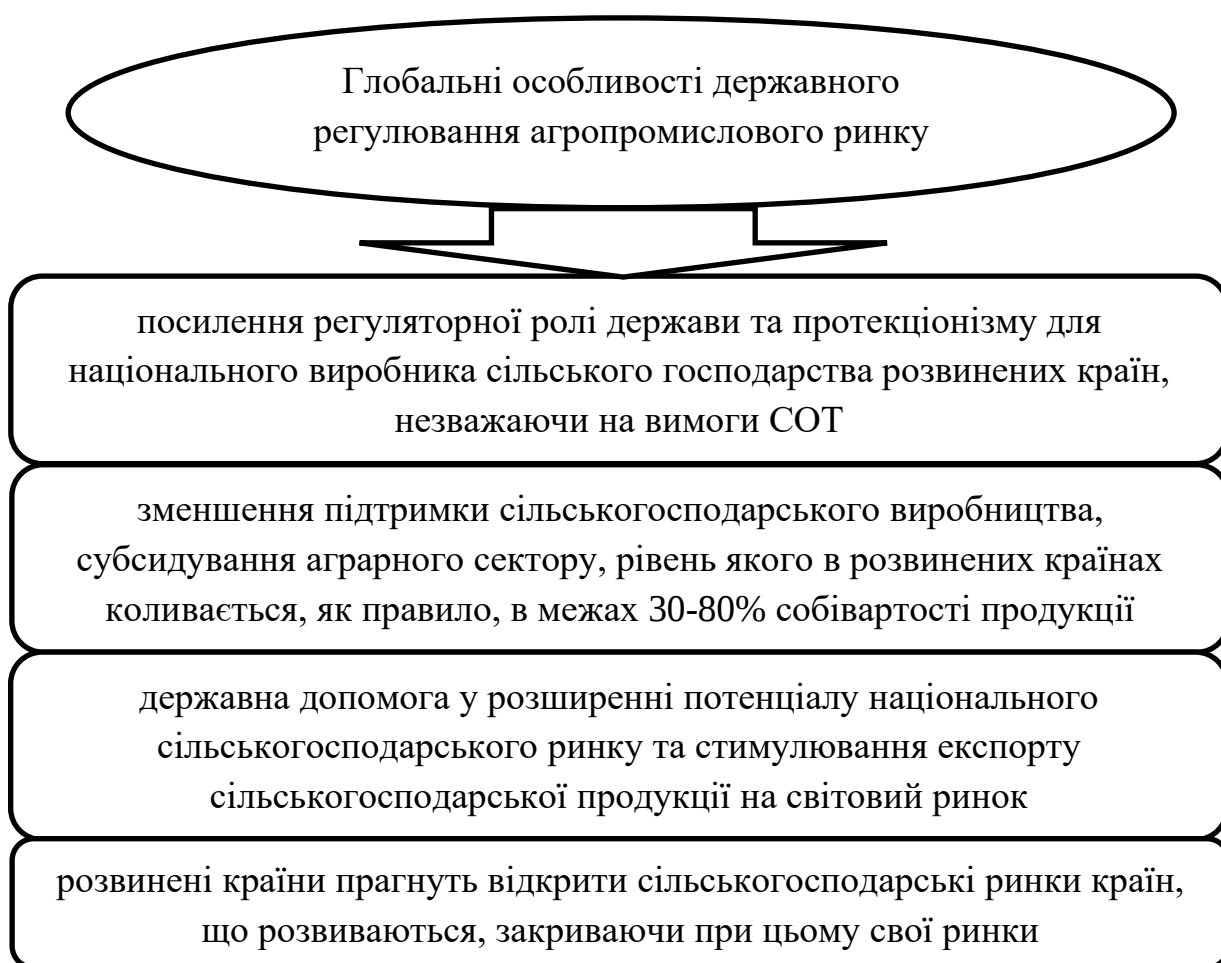

Рис.2.1 - Глобальні особливості державного регулювання агропромислового ринку [23 с. 36]

Хоча Україна є відносно економічно слабкою, її агропромислове

господарство має значний природний та кліматичний потенціал. З цієї причини в Україні немає необхідності проводити політику, аналогічну спільній аграрній політиці ЄС, навіть якщо вона могла б дозволити собі таку політику. Крім того, така політика, яка є аналогічною ССП Європейського Союзу, буде неможливою для України. Варто зазначити, що ССП спочатку зосереджувався на ситуації з імпортом, і лише тоді розвинені країни почали орієнтуватися на модель експорту (субсидування експорту з країни) на основі значних державних субсидій.

Членство у Всесвітній організації торгівлі є викликом для України розробити таку аграрну політику, яка дозволила б ефективно допомагати агропромисловим підприємствам і одночасно відповідати вимогам СОТ, що передбачає значну лібералізацію міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією в найближчому майбутньому [63, с. 178].

Таким чином, система механізмів державної підтримки агропромислового господарства розвинених зарубіжних країн характеризується не тільки стимулюванням виробництва, хоча, наприклад, податки виступають як механізм стимулювання агропромислового виробництва або його обмеження. Зниження податкового тиску дозволяє збільшувати на макроекономічному рівні стабільність функціонування економічного механізму фермерського господарства, збільшення оборотного капіталу та збільшення самофінансування.

Що стосується державної політики підтримки аграрного сектору в Україні, то вона повинна в сучасних умовах стимулювати насамперед внутрішнє виробництво агропромислової продукції та реалізацію експортно орієнтованої стратегії її розвитку, яка буде виконувати роль поштовху до зростання всієї економіки країни і на цій основі підвищувати рівень життя населення України.

2.2. Сутність глобалізації економічних відносин та її вплив на ТНК як учасника агропромислового ринку

Процеси сучасної глобалізації та транснаціоналізації є дуже поширеними явищами у сучасному економічному житті. Історично склалося так, що світ глобалізується та інтегрується протягом свого розвитку. Закон глобалізації – це об'єктивний закон розвитку людини. Це означає, що процеси глобалізації не можуть бути скасовані, відкладені чи зупинені.

Тема глобалізації в глобальній економіці є досить суперечливою, про що свідчить аналіз деяких публікацій. Так, на думку Л. Бліхмана, глобалізація – це процес переходу від внутрішніх торгів до створення єдиного світового ринку товарів, фінансових ресурсів, технологічних розробок, послуг, інтелектуальної власності та праці. На думку політолога Д. Віддріна глобалізація – це створення єдиних правил гри для всіх учасників.

За словами Я. Яковець, найбільш логічним визначенням глобалізації є: інтернаціоналізація, яка стає всеохоплюючою та отримала нові прояви транснаціоналізації. Одночасно, це універсалізація життя – яка знаходиться під впливом обмінів товарами, праці людей, виробництва товарів, міжнародних столиць та культурних цінностей [68, с. 57-58].

Процес глобалізації являє собою якісно новий етап у розвитку світової економіки та інтернаціоналізації економічного життя, коли світове господарство перетворюється на цілісну економічну систему, складовою якої є національна економіка.

Одним з головних джерел глобалізації є явище транснаціоналізації. Транснаціоналізація – це якісно новий етап інтернаціоналізації економічного життя, який є процесом посилення глобальної інтеграції в результаті глобальних операцій з транснаціональними компаніями (ТНК) [28, с. 39].

Сучасні наукові дослідження дають підстави стверджувати, що глобалізація – це не лише нове кількісне вимірювання ступеня інтенсифікації взаємних відносин окремих країн та їх економік, але, перш за все, нова якість

таких зв'язків, коли практично новий глобальний рівень економічної організації ґрунтується на основі розвитку інформаційних технологій і знань. У той же час весь світ виступає як єдиний глобальний економічний простір, що в свою чергу призводить до взаємозалежності між національними економіками.

На думку Андрійчука, глобалізація світової економіки – це складний процес суміщення економічного взаємозв'язку між економіками світу, що знаходить своє відображення у формуванні світового ринку товарів і послуг, фінансах, формуванні інформації глобального масштабу, перетворення знань у базовий та необхідний елемент суспільного надбання, вихід бізнесу на міжнародні ринки через формування ТНК [7, с. 53].

Отже, глобалізація має свої переваги. По-перше, позитивним у цьому процесі є приєднання до Світової організації торгівлі (СОТ) та підписання Угоди про асоціацію. Це, в свою чергу, дозволяє розширити ринки збуту сільськогосподарської продукції, розвиває вільний рух капіталу, кредитних ресурсів, технологій та інноваційних розробок, дає можливість приймати участь у міжнародному розподілі праці. По-друге, відчутні переваги процесу глобалізації для національних економік які полягають у тому, що:

1) є можливість вирішити економічні проблеми за короткий термін шляхом збільшення ресурсів, координації дій, об'єднання сил та, як наслідок, поглиблення спеціалізації та мобілізації більшого фінансового капіталу з меншими витратами;

2) знижуються витрати, а ціни знижуються за рахунок економії на масштабах виробництва;

3) залучаються прямі іноземні інвестиції, що дозволяють прискорити темпи економічного розвитку, покращити добробут та рівень життя населення, збільшити експорт продукції;

4) існує взаємовигідна вільна торгівля, що підвищує рівень жорсткої конкуренції;

5) підвищення продуктивності праці за рахунок міжнародного розподілу праці, швидкого впровадження нових технологій та інновацій, раціоналізації та

озеленення виробництва;

б) застосовуються ресурсозберігаючі та енергозберігаючі технології, розробляються нові галузі економіки [29 с. 93-94].

По-третє, існує низка процесів, за яких відбуваються систематичні глобалізаційні трансформації, які, з одного боку, неминучі, а з іншого є двигуном цивілізаційного розвитку. Серед них найбільш значущими є наступні:

1) інтернаціоналізація, що призводить до поглиблення співпраці між країнами та посилення їх взаємозалежності;

2) науково-технічний прогрес – з'являються інформаційні технології, які кардинально змінюють всю систему соціально-економічних відносин, за допомогою яких можливо спростити процеси взаємовідносин між покупцем та продавцем, спрощення формальностей (зменшуючи транзакційні витрати);

3) загострення проблем, спільних для всіх людей і країн світу, і важливих з точки зору збереження та розвитку людської цивілізації [9, с. 58-59].

Слід зазначити, що процеси які відбуваються в умовах глобалізації, сильно впливають на національну економіку та формують її умовні межі, тому звичайні засоби внутрішньої політики держави (грошова, бюджетна, податкова сфера тощо) сьогодні функціонують неефективно і призводять до непередбачуваних результатів. Міжнародний вплив знижує ефективність заходів публічної політики в національній економіці. Тому велике значення мають координація економічної політики окремих країн, уніфікація системи заходів державного регулювання тощо.

До основних факторів глобалізаційних процесів можна віднести міжнародний поділ праці, який є наступним етапом розвитку територіального поділу праці, який базується на тому, що країни мають спеціалізацію на окремих видах продукції.

Спеціалізація України в рамках міжнародного поділу праці є сільськогосподарською, включаючи зернові, соняшник та олію з неї, ріпак. Такий розподіл праці є основою для розширення міжнародної торгівлі та розвитку світового продовольчого ринку. Іншим таким фактором є глобальний

науково-технічний прогрес та використання новітніх технологій та ноу-хау, що забезпечує стабільну перевагу однієї країни перед іншою.

Сьогодні новітні розробки зробили відновлення основних фондів постійними та безкінечними (наприклад, прискореною амортизацією обладнання, постійними інвестиціями в нові високоефективні сільськогосподарські технології), змінили способи використання сільськогосподарської продукції та перетворили основи виробництва та організації роботи в АПК. Крім того, передові технології формують надзвичайно сприятливі умови для одного із гравців на ринку, що призведе до монопольного становища на ринку агрономічних культур. За таких умов країни та корпорації, які створюють та володіють новими технологіями, мають гарні прибутки.

Іншим фактором розвитку сучасного процесу глобалізації в аграрній сфері є рівень відкритості економіки, від якого залежить рівень участі в глобальних процесах. Корпоративні переваги транснаціоналізації є водночас причиною активного розвитку ТНК. Основними причинами є наступні:

1) можливості підвищення ефективності та конкурентоспроможності. Загалом такі можливості є спільними для всіх великих промислових фірм, які інтегрують в свою структуру компанії з постачання, виробництва, дослідження, дистрибуції та розподілення. Однак найбільш яскравими з цих можливостей є фірми, капітал яких є транснаціональним;

2) недосконалість ринкового механізму у реалізації власності на технологію, виробничий досвід та інші «нечутливі» активи, насамперед досвід управління та маркетингу. У межах ТНК такі активи стають мобільними, які можуть передаватися в інші країни, і зовнішні ефекти використання цих активів не виходять за рамки ТНК;

3) додаткові можливості для підвищення ефективності та конкурентоспроможності через доступ до ресурсів зарубіжних країн. Вони реалізуються за рахунок використання дешевої або більш кваліфікованої робочої сили, сировини, дослідницького потенціалу, виробничих можливостей

та фінансових ресурсів країни перебування;

4) близькість до споживачів продукції закордонного відділення фірми та можливість отримати інформацію про перспективи ринків та конкурентний потенціал фірм приймаючої країни. Філії ТНК отримують важливі переваги перед приймаючими фірмами завдяки використанню наукового, технічного та управлінського потенціалу материнської компанії;

5) можливість використовувати на власну користь особливості держави, включаючи податок, політику в різних країнах, різницю валютних курсів тощо. Така можливість реалізується, як правило, у зменшенні транзакційних витрат, що безпосередньо впливають на ефективність ТНК, її ділову діяльність;

6) здатність продовжувати життєвий цикл своїх технологій та продуктів. Це забезпечується тим, що є можливість «скинути» застарілі технології та продукцію іноземним філіалам та зосередити зусилля та ресурси підрозділів на розробці нових технологій та продукції в країні походження [61, с. 75].

Стимул до прямих іноземних інвестицій часто створюється національними тарифними бар'єрами.

На сьогоднішній день не існує жодного значного процесу у світовій економіці, який би відбувався без участі ТНК. Вони беруть участь у глобальному політичному процесі, виступаючи основною силою, яка формує теперішній та майбутній вигляд світу. ТНК виступають як безпосередні учасники всього спектру світових економічних відносин, як "локомотиви" світової економіки [68, с. 154].

У сьогоднішньому контексті, Україна є учасником зовнішньоекономічної торгівлі продуктами агропромислового сектору завдяки глобалізаційним процесам та міжнародному поділу праці. Глобалізаційні процеси надзвичайно позитивно впливають на економіку країни, саме тому потрібно підвищувати рівень відкритості економіки та залучати якомога більше як малих підприємств, так і великих гравців.

Вплив глобалізації на ринок агропромислової продукції важко недооцінити, так як близько 70% всієї вирощеної продукції експортується за

кордон. Завдяки глобалізаційним процесам стало можливо експортувати продукцію. Міжнародні сполучення та домовленості сприяють знаходженню покупця продукції, одночасно глобалізаційні процеси принесли з собою і вплив зовнішніх цін на внутрішні. Як зазначалося раніше, значна частина вирощеної продукції експортується, тому на внутрішні ціни значний вплив приносять і ціни зовнішніх конкурентів на міжнародному ринку сільськогосподарської продукції. З іншої сторони, ціна на продукцію під тиском виробничих витрат сільгоспвиробника який поніс витрати на придбання добрив, оплату праці, купівля насіння та інші виробничі витрати, також слід додати витрати на послуги елеватора та логістичні витрати.

Сільськогосподарська продукція є дуже уніфікованим та стандартним товаром, звичайно є певні сорти для певних потреб. Для прикладу, існує соняшник звичайний та існує соняшник високоолеїновий який дуже придатний для видобування з нього рослинних жирів, які в подальшому можуть бути використані для виробництва біопалива. Перед продажом продукції її слід висушити та відсіяти зайві домішки на елеваторі, який також видає аналізну карту продукції в якій будуть зазначені всі її характеристики. Так як продукція уніфікована та рідко містить суттєві відмінності, її ціна не може складатися з точки зору її цінності чи унікальності, під час формування ціни ринкові механізми прямо впливають на неї. Ціна формується із співвідношення попиту та пропозиції. Іноземні ціни також прямо впливають на внутрішню ціну. Глобалізаційні процеси на ринку сільськогосподарської продукції дали змогу безперешкодно експортувати продукцію за кордон, але одночасно зробили Українського аграрія залежним від Бразильських цін на кукурудзу чи Американських цін на сою.

2.3. Агропромисловий сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування

Агропромисловий комплекс України поєднує в собі вирощування та

виробництво сільськогосподарської продукції, забезпечує її переробку та забезпечує засобами виробництва виробників. До АПК входять галузі які обслуговують АПК. Сукупність даних виробників створює розгалужену систему економічних взаємовідносин. Для того, щоб зрозуміти стан ринку АПК слід дослідити його структуру та складові.

АПК можна розділити на три основні сфери. До першої сфери слід віднести тракторне і сільськогосподарське машинобудування, виробництво та продаж агрохімії та засобів захисту рослин, машинобудування для підприємств харчової промисловості які обробляють сільськогосподарську продукцію, виробництво кормів та сільську будівництво. До другої сфери АПК слід віднести безпосередньо рослинництво, тваринництво та рибальство, тобто вирощування продукції. Третя сфера АПК складається з підприємств харчової промисловості, складське та транспортне господарство, торгові підприємства які продають продукцію споживачу.

Обсяги реалізованої продукції суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності показують, що продукція сільського, лісового та рибного господарства становить 540509,3 млн. грн. що становить 5,3 % від загальних обсягів [19]. Варто зазначити, що обсяг реалізованої продукції підприємства становить 97,1% від обсягів реалізованої продукції сільським рибним та лісовим господарствами в 2018 році, 2,9 % виробляють фізичні особи-підприємці. Аналіз структури кількості підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства показав, що 50504 підприємств зайняті сільським рибним та лісовим господарствами, із них 23 великих підприємства, 2298 середніх підприємств (4,6 % від загальної кількості), 48183 малих підприємств (95,4 % із яких 85 % мікропідприємства) [19].

Як зазначалося раніше, до АПК також входять сільськогосподарське машинобудування та харчова промисловість, виробництво кормів та агрохімія, серед яких переважна більшість малі та середні підприємства. Слід зазначити, що серед компаній які займаються безпосереднім вирощуванням продукції

мала кількість великих підприємств та підприємств з іноземними інвестиціями, на відміну від підприємств які займаються агрохімією та сільськогосподарським машинобудуванням, серед яких переважна більшість транс національні корпорації.

Загалом, ринок АПК не є олігополією чи монополією. На ньому переважають малі та середні підприємства з частиною ТНК, що свідчить про ринкові умови. Це значно підвищує конкуренцію між виробниками, та стимулює їх до підвищення ефективності виробництва, а завдяки глобалізаційним процесам та наявністю ТНК на ринку, підвищення ефективності є доступним шляхом закупівлі кращого насіння чи кормів, оновлення обладнання. В рамках зовнішньоекономічної діяльності, ринкові умови сприяють підвищенню обсягам експортованої продукції.

Після вступу в дію Закону про ринок землі України, очікується зміна обсягів оброблюваних площ, вихід на ринок нових гравців. Завдяки обмеженням для фізичних осіб в 100 га кількість учасників на ринку сільськогосподарської продукції має збільшитися. У 2024 році розпочнеться продаж землі юридичним особам в обсягах до 10 000 га. Такі значні площі для юридичних осіб можуть призвести до утворення ТНК серед сільгоспвиробників. Малі підприємства та мікропідприємства не зможуть конкурувати з ТНК, так як ТНК зазвичай мають передові засоби праці та мають високу ефективність виробництва.

Важливими принципами вільного розвитку сільськогосподарського підприємництва в умовах європейської інтеграції є наступні, що відображені на рис.2.3.

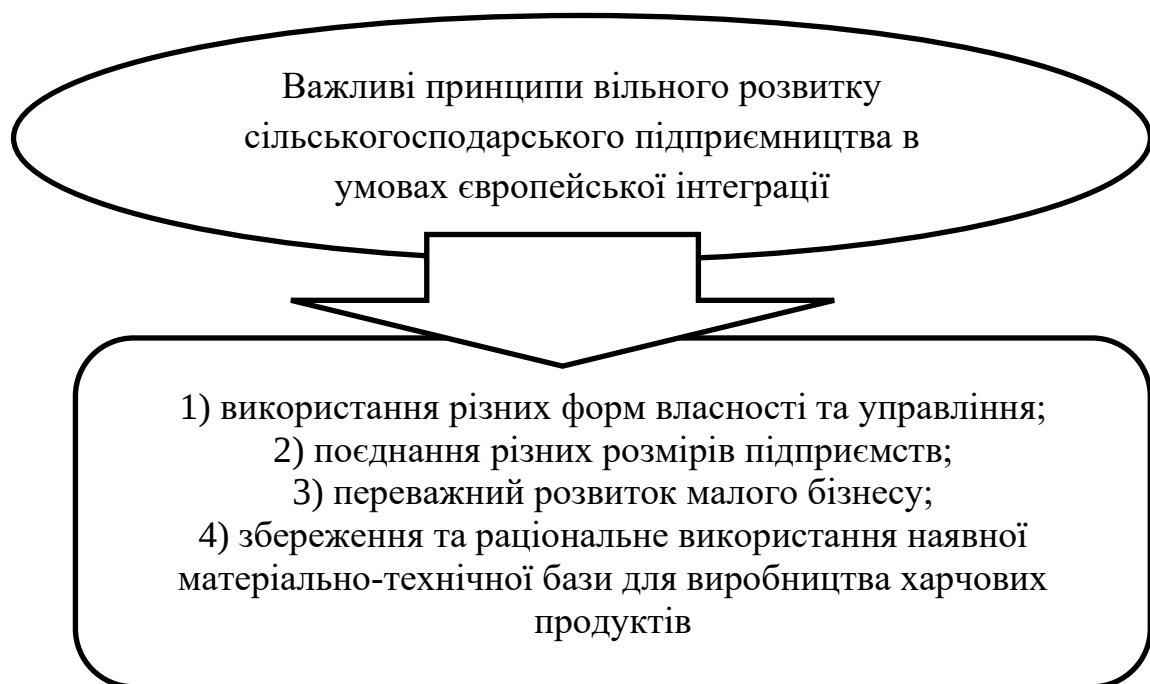

Рис.2.3 - Важливі принципи вільного розвитку сільськогосподарського підприємництва в умовах європейської інтеграції [8 с. 72]

Розглядаючи форми економічної та видів організаційної інтеграції, можна зробити висновок, що в аграрному секторі України створюються умови для посилення інтеграційних процесів з метою створення конкурентоспроможного масштабного агропромислового виробництва з можливим використанням механізмів взаємних відносин:

- 1) кооперативний, особливо важливий для об'єднання, господарств, сільськогосподарських виробничих кооперативів;
- 2) асоціативний, що поєднує як великі, так і малі форми сільськогосподарського бізнесу;
- 3) корпоративний, який в основному інтегрує діяльність сільськогосподарських підприємств корпоративного типу (товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з повною відповідальністю, товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерні товариства відкритого та закритого типу тощо) [8, с. 150].

Успішне функціонування інтеграційних формувань вважається можливим у разі покращення економічних відносин між його учасниками. Головне в

системі цих відносин – механізм отримання позитивного синергетичного ефекту від спільної діяльності у вигляді максимізації прибутку при мінімальних витратах. Попередній досвід аграрних змін показав проблему низького рівня теоретичного обґрунтування трансформації відносин власності в умовах європейської інтеграції.

Важливим є розробка методології та об'єктивного аналізу практики, виявлення переваг та недоліків окремих видів бізнес-структур, розробка пропозицій та підходів до їх формування та функціонування, побудова внутрішніх економічних відносин. Окремі організаційні механізми – це форми спілкування між учасниками агропромислової інтеграції, а також форми управління процесами спільної діяльності (організаційні, економічні та нормативно-правові норми та правила взаємодії). Вони впливають на учасників, цілеспрямовано регулюючи ці відносини у формуванні, функціонуванні та розвитку інтеграційних процесів у певній галузі. Рівень їх досконалості та ефективності визначається тим, наскільки забезпечені економічні інтереси, і кожен учасник зосереджений на досягненні кінцевих цілей асоціації.

Протягом першої половини 2019 року експорт продукції АПК становив 15 775,6 млн доларів. США, що на 21,5% більше, ніж за аналогічний період 2018 року.

Розглянемо індекси сільськогосподарської продукції у 2018-2019 роках (у % до відповідного періоду попереднього року) (рис.2.4).

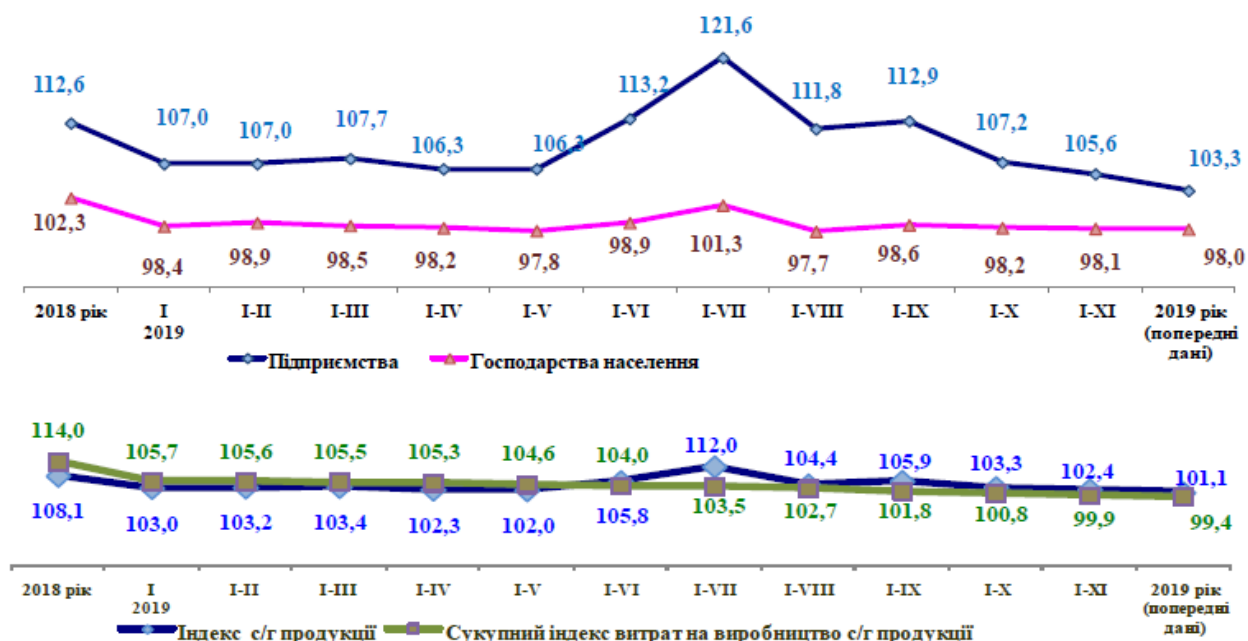

Рис. 2.4 – Динаміка індексів сільськогосподарської продукції України у 2018-2019 роках (у % до відповідного періоду попереднього року) [51 с.30]

Із рисунку 2.4 видно, що індекс сільськогосподарської продукції у 2019 році становив 101,1 % у порівнянні із попереднім 2018 роком. Показник продукції рослинництва у 2019 році становив – 101,3 %, а продукції тваринництва – 100,5 % у порівнянні з 2018 роком.

У 2019 році у порівнянні з 2018 роком відбулося збільшення продукції сільського господарства по областях, найбільше з яких 23% по Запорізькій області, 17,3 % – Донецькій, 10,7 % – Луганській, 6% – Кіровоградській областях [51].

Що стосується харчової промисловості, то індекси промислової продукції виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у 2019 році відображено на рис.2.5.

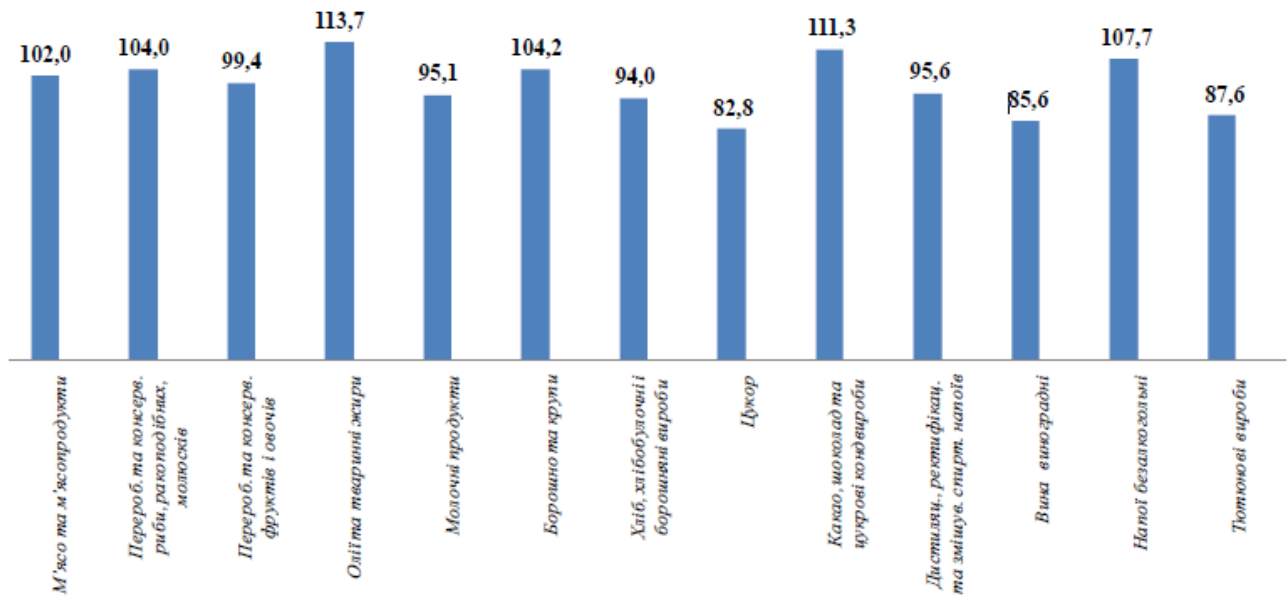

Рис.2.5 – Індеси виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів України у 2019 році [51 с.31]

Із рисунку 2.5 видно, що більшість показників переважають за 100%. Це говорить про позитивну тенденцію, виконання поставлених завдань та пріоритетів. Але деякі позиції все ж є меншими за планові показники. Це говорить про те, що необхідно вдосконалювати політику в сфері агропромислового сектору, покращувати ситуацію на ринку. Загалом індекс промислової продукції виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у 2019 році становив 103,3 % у порівнянні з 2018 роком. Це непоганий результат, враховуючи скрутне економічне становище в країні.

Аграрні розписки дозволяють фермерам залучити кредит на майбутній урожай. Зокрема, сьогодні видано аграрні квитанції на 37 видів сільськогосподарської продукції, включаючи органічну продукцію. За словами заступника міністра, рівень недотримання аграрних надходжень залишається низьким – близько 1,6%. Це дає змогу створити привабливий інвестиційний клімат та залучити міжнародних інвесторів. На сьогодні видано 12 міжнародних надходжень сільського господарства на загальну суму 11 млн грн. [51].

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

3.1. Перспективні напрями розвитку ринку агропромислової продукції в сучасних умовах

Нині, в умовах жорсткої конкуренції, що посилюється на внутрішньому ринку агропродовольчих товарів, коли непрофесійні дії управління можуть коштувати великих втрат, а іноді і банкрутств підприємства, часи інтуїтивного прийняття рішень на основі суб'єктивного вибору напрямки та шляхи розвитку учасників ринку повільно проходять. Все частіше проблема вибору чіткої та узгодженої стратегії, стратегічного управління та політики планування для кожного підприємства окремо та для галузі в цілому стає все більш важливою. У світовій практиці існує три основні типи стратегій розвитку підприємства, кожна з яких повністю виправдана специфікою виробництва:

1) стратегія зростання (розвитку) відображає намір компанії збільшити продажі, прибуток, капітальні вкладення;

2) стратегія стабілізації (стійкості) характеризує прагнення підприємства підтримувати досягнуті обсяги виробництва в умовах значної обсягів обороту;

3) стратегія виживання – стратегія придатна до використання під час кризових явищ, яка дає можливість зберегти діяльність в умовах кризи [59, с. 123].

В останні роки вітчизняні сільськогосподарські підприємства стикаються з критичною ситуацією, яку важко передбачити, багато нових директив та законодавчих актів, «розморожуючи» внутрішні ресурси та посилюючи агресивність оточення у фінансовій сфері. За таких умов важливим є застосування у практиці підприємств ідей та технологій стратегічного управління господарською діяльністю. Тому стратегія управління господарською діяльністю підприємства передбачає комплексний розвиток та

підвищення економічної ефективності підприємства в поєднанні із підвищенням конкурентоспроможності.

Для того, щоб вибрати стратегію подальшого розвитку сільськогосподарського товаровиробника, вибрати шляхи його реалізації, необхідно врахувати наступні фактори, що визначають конкретні вимоги до аналізу навколишнього середовища, що є основою стратегічного управління. У сучасних умовах кожному сільськогосподарському підприємству необхідно виявити значні можливості та небезпеку зовнішнього середовища, що вплине на підприємство в довгостроковій перспективі.

Обсяг сільськогосподарської продукції за період 2012 – 2019 рр. збільшився на 27, 8%. Валова додана вартість зросла на 3,7 разів із загальним збільшенням у 2,5 разів. Рівень рентабельності у 2018 році становив від 3,4% (велика рогата худоба та м'ясо) до 51,6% (виноград). Неприбуткове виробництво вівців і козлів – 39, 6%, а також виробництво курячих яєць – 9%. За останні 5 років частка сільськогосподарської продукції у структурі доходів від експорту зросла з 27% у 2013 році до 43% у 2019 році. Вже в першій половині 2019 року частка становила 36,5% [52].

На жаль, основним експортом все ще є сировина, а також сама продукція різного походження: пшениця, ячмінь, кукурудза та соя. Його частина становить 55%. Основними покупцями в регіональній структурі експорту є країни Азії (43,6%), Європейський Союз (31,4%) та Африка (13,3%). Однак агропромислове виробництво в Україні виробляється для продукції, яка була ефективною, і в 2018 році вона становила майже 20% (18,9%). Крім того, в останні роки проблема зменшення нерівності міського та іншого населення та спільної життєздатності сільських територій не була вирішена.

В даний час рівень бідності сільського населення майже в 2,5 рази перевищує рівень міського населення. Така ситуація не відповідає умовам сталого розвитку. Сьогодні наша країна повинна цілеспрямовано забезпечити перехід від екстенсивної до прогресивної інноваційної моделі економічного розвитку, яка кардинально підвищить ефективність агропромислового

господарства, конкурентоспроможність харчових продуктів, здатну поліпшити якість життя людей та подолати бідність. Розвиток науково-технічного прогресу та активізація інноваційних процесів відіграють значну роль у агропромисловому секторі.

Зокрема, у рослинництво впроваджуються нові технології вирощування різних агрокультур, системи обробітку ґрунту, технології зберігання виробленої продукції. Популярними є технології «нульового» обробітку ґрунтів, «точного» землеробства системи паралельного водіння агротехніки та добрив для захисту рослин, що базується на GPS навігації. У тваринництві складні нововведення можуть дозволити собі лише агрохолдинги або фінансово стійкі господарства.

Агропромислові підприємства змушені орієнтуватися на елементарне вдосконалення технології виробництва та зберігання виробництва, що пов'язано зі зміною кількості та параметрів робочих операцій та підвищенням їх якості. Серед перспективних напрямків розвитку аграрного сектору є наступні, що відображені на рисунку 3.1.

Рис.3.1 – Перспективні напрямки розвитку аграрного сектору [Авторська розробка]

Також агропромислові підприємства мають зосередитись на елементарному вдосконаленні технології виробництва та зберігання виробництва, що пов'язано зі зміною кількості та параметрів робочих операцій та підвищенням їх якості. а також дотримання вимог щодо якості та безпеки сировини та продуктів харчування; що має особливе значення в умовах сталого розвитку. Основна проблема на цьому шляху – недосконале функціонування організаційно-правового механізму підтримки розвитку агропромислового господарства. Тому зараз бракує повноцінної фінансової підтримки законодавчої бази, тобто в нашій країні характерна низька виконавська дисципліна в органах державної влади [49, с. 24].

Отже, нові виклики з боку економічної кризи потребують своєчасного реагування з боку держави, поєднаного з діяльністю аграрної науки та вимогами практики. Подальші перспективи розвитку аграрного сектору України залежать від його оперативної адаптації до нових економічних умов, що може бути досягнуто за допомогою ефективної державної інноваційної політики, яка відповідатиме потребам сталого розвитку.

Інновації – суттєво важливі в сфері агропромислового виробництва та ринку в усьому світі. Існують різні способи вирішення проблеми розвитку інноваційної інфраструктури. Європейська модель розвитку базується на державних інвестиціях та субсидіях і спрямована на створення нових робочих місць. В азіатських країнах інноваційна інфраструктура розвивається через формування технополей (Японія) – створення локальних технопарків, також в галузі ІТ (Індія), розвиток різних типів інноваційних структур з фінансовою підтримкою держави (Китай).

Модель розвитку інноваційної інфраструктури США менш орієнтована на державне фінансування та функціонує головним чином за рахунок інвестицій зацікавлених фірм та наукових установ. Поширення інновацій в агропромисловості має свою специфіку, пов'язану з тим, що:

- 1) необхідно адаптувати та перенести новітні розробки до різних

можливостей та рівня готовності малих, середніх та великих агропромислових підприємств;

2) у сфері інформаційно-дорадчих служб доцільно скористатися можливостями регіональних консультативних служб із розширенням їх функцій та залученням наукового потенціалу науково-дослідних установ, розташованих у регіоні;

3) напрям активізації інноваційно-інвестиційної діяльності агропромислових підприємств – це формування інноваційних центрів в органах управління агропромислового комплексу, оскільки в кризові періоди та при обмеженні державного бюджету, що стимулює процеси створення та розвитку інноваційних центрів, є дещо проблематично.

Можливість та характер розвитку інноваційних інвестиційних процесів у галузі агропромислового виробництва визначаються його особливостями, до яких належать:

1) природні фактори – якщо процес виробництва в галузі призводить до зміни виду і форми предмета праці, то створення споживчих цінностей в агропромисловому виробництві залежить від прямого впливу кліматичних умов і ряду інших природних умов;

2) організаційні фактори – використання як основного засобу виробництва землі спричиняє сезонність виробництва та значну територіальну розповсюдженість;

3) технологічні одержаний продукт у агропромисловому виробництві не є завершальним етапом технологічного процесу виробництва та харчування.

Окрім природних, організаційних та технологічних факторів, інтеграційні процеси в галузі агропромислового виробництва зумовлені необхідністю врахування та кон'юнктури ринку, які спричинені його низькою привабливістю порівняно з іншими галузями. Причинами цього є наступні тенденції:

1) збільшення доходів призводить до збільшення попиту на непродовольчі товари порівняно з продуктами харчування;

2) низький темп зростання цін на сільськогосподарську продукцію по

відношенню до інших цін;

3) низька мобільність робітників, зайнятих в агропромисловому виробництві;

4) зменшення частки сільського господарства у вартості кінцевої продукції [63].

Ці особливості агропромислового виробництва створюють фундаментальну ефективність технологій, масштабів, розміщення та організації агропромислової організації однією дією в інших економічних економіках, що можливо для використання в різних формах, що розробляються в цілому.

Крім того, інформаційна підтримка інноваційної інвестиційної діяльності є найбільш вразливим елементом механізму регулювання цього процесу. У світі спостерігається сплеск ділової інформації, яка широко використовується для розвитку світових досягнень та для представлення власних переваг. Тому в Україні необхідно активізувати створення інформаційних зв'язків для успішного та перспективного інформаційного забезпечення вітчизняного агропромислового бізнесу та забезпечення його конкурентоспроможності.

Основними функціями інституціональної структури, яка забезпечить більш високі темпи та якість економічного зростання, є передача інформаційних сигналів про ринкову ситуацію та асортимент товарів, координація інтересів економічних агентів, забезпечення виконання рішень. Інновації мають бути впровадженими в економічні мережі, які характеризуються високим рівнем розвитку передових і зворотних економічних і технологічних зв'язків. Більше того, наявність розвиненої мережі постачальників і споживачів є і обмеженням, і поштовхом до інновацій.

Ефективність інновацій зростає швидшими темпами, ніж економічне зростання. Існуючі організаційні форми стратегічних інноваційних структур та дослідження їх особливостей сучасної науки дозволяють визначити основи інституційної платформи для активізації інноваційної та інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві. До них слід віднести:

1) стимулювання формування нової технологічної бази в

агропромисловій сфері, реструктуризацію агропромислового виробництва на основі кластеризації та впровадження інноваційних стратегічних структур;

2) залучення іноземних інвестицій; вдосконалення системи управління інноваційно-інвестиційними процесами в агропромисловому виробництві та забезпечення його збалансованого розвитку;

3) всебічний розвиток системи лізингу, факторингових інструментів та фінансування проектів;

4) створення ефективного механізму трансформації традиційної структури агропромислового виробництва в інноваційну при забезпеченні захисту інтересів агропромислових підприємств;

5) використання кредитних ліній та кредитів, грантів міжнародних фінансових установ тощо;

6) існуючі правові, економічні, технічні та державні процеси із застосуванням підвищення ефективності стратегічних інноваційних процесів;

7) розширення агропромислових підприємств для дослідження державних програм інноваційного розвитку агропромислового виробництва;

8) оптимізація різних організаційних форм інноваційної інвестиційної діяльності та створення необхідних систем інноваційного забезпечення;

9) створення інноваційного продукту, що сприяє впровадженню нових технологій в агропромислове виробництво;

10) розвиток науково-технічної та науково-виробничої регіональної інфраструктури агропромислового виробництва [59, с. 115].

Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку аграрного сектору економіки України:

1) випуск цінних паперів для конкретних інноваційних проектів для ширшого залучення коштів різних підприємств та населення;

2) модернізація конкурентних механізмів державних замовлень, капітальних вкладень, розподілу квот, закупівлі сировини тощо;

3) встановлення прямих зв'язків з суб'єктами іноземних інвестицій;

4) удосконалення системи навчання персоналу для впровадження

інноваційного процесу в агропромисловому виробництві на основі стратегічних інноваційних структур;

5) розвиток механізмів стимулювання інвестиційної та науково-інноваційної діяльності.

Агропромислова наука повинна відігравати вирішальну роль у подальшому ефективному інноваційному розвитку агропромислового виробництва. Ефективна взаємодія науки, освіти, системи передачі знань – консультативне та безпосередньо агропромислове виробництво є запорукою успішної інноваційної та інформаційної, кадрової підтримки. Посилення наукової діяльності в регіонах, як найбільш обізнана з потребами агропромислового виробництва, сторона, здатна оперативно реагувати на запити виробників, повинна стати невід'ємною частиною її подальшого інноваційного розвитку. Досягнення вищезазначених взаємопов'язаних стратегічних цілей повинно бути підпорядковане створенню інституційної платформи для посилення інноваційної та інвестиційної діяльності в агропромисловості.

В даний час перед українською владою стоять амбітні завдання щодо виведення агропромислового виробництва в лідери національної економіки та в усьому світі. Це вимагає завершення та поглиблення аграрної реформи, виробничих відносин на селі зі створенням сприятливого інноваційно-інвестиційного ландшафту, підвищення рівня впровадження інновацій, що систематично охоплюють всю сукупність відносин в агропромисловому виробництві. Україна знаходиться на порозі необхідності змін та адаптації до нових умов [27, с. 171].

Аналіз стану формування вітчизняної інституційної платформи для підвищення інноваційної та інвестиційної активності в агропромисловому виробництві показує, що існує дисбаланс у розвитку його складових, що перешкоджає реалізації інноваційних та інвестиційних можливостей. Функціонування підсистем інноваційної інфраструктури не призводить до значного зростання інноваційно-інвестиційної активності в агропромисловому

виробництві.

Реалізація інноваційного агропромислового виробництва як однієї із ознак його конкурентоспроможності на основі досягнень та подальшого розвитку аграрної науки, її плідна взаємодія із системою освіти, консультування та виробництва, налагодження ефективної передачі інновацій в агропромисловій галузі промислове виробництво – все це створить умови та мотивацію увійти до чергової складової подальших агропромислових перетворень.

Провівши аналіз розвитку агропромислового ринку передових країн світу, можна виділити наступне. Є багато закономірностей, особливостей, які Україна може впевнено використати на користь свого ринку агропромислової продукції. Перш за все, необхідно вжити максимальну кількість заходів для підтримки агропромислової галузі. Так, на сьогодні Україна перебуває на стадії активного реформування. Але реформи не завжди є корисними для агропромислового бізнесу, або не настільки швидкими, як хотілося б. Агропромислова галузь потребує фінансової та «моральної» підтримки для створення нових робочих місць, забезпечення сприятливого для бюджету стратегічного доходу тощо. У цьому плані доцільно використати досвід США, а саме фінансову підтримку у вигляді страхування ризиків.

Так, агропромислова галузь багато в чому залежить від кліматичних умов, від коливання валюти на ринку тощо. Наперед ніхто не знає, якими будуть умови для реалізації своєї продукції та вітчизняному чи міжнародному агропромислому ринках. Тут стане в нагоді страхування ризиків, яке забезпечить впевненість в наступному сезоні, захистить від значних фінансових втрат у страхових випадках, дозволить будувати стратегічні плани та розвивати їх в сучасних умовах розвитку. Без фінансової допомоги держави тут не обійтися. Протягом останнього року в Україні було проведено чимало реформ. Найгучнішою реформою є ліквідація Міністерства аграрної політики України. Вважаю, що таку реформу можна трактувати двояко. З однієї сторони, кожна галузь повинна мати координатора, орган, що буде здійснювати контрольну

функцію над діяльністю низки агарних підприємств. З іншого боку, фінансувати величезний контрольний апарат в умовах жорстокої економічної кризи не досить ефективно. Кращі ці фінансові кошти направити на розвиток агропромислової індустрії.

Але цього замало. Необхідно на законодавчому рівні передбачити фінансування агропромислових підприємств. Можна навіть у вигляді кредитування, але під невеликий відсоток – максимум 3%. Інакше підприємці не зможуть організувати виробництво належним чином.

Необхідно розвивати систему страхування в агропромисловому секторі:

- 1) страхування від падіння, яке передбачає компенсацію, якщо ціни на врожай впадуть нижче заздалегідь визначених рівнів;
- 2) страхування ризику – у разі зниження доходу нижче середнього по країні з урахуванням даних про площі та врожайність господарств;
- 3) страхування врожаю чи прибутку тощо.

Чим більший рівень фінансової підтримки від держави, тим агропромислова продукція є більш доступною для населення. Як наслідок, їх купівельна спроможність підвищує попит, і забезпечується прибуток в агропромисловому секторі, до держави поступають податки та збору в більших розмірах, економіка процвітає.

Необхідно на прикладі Нідерландів ставити за ціль досягнення серйозних позицій на світовому ринку, скільки сталий розвиток, інновації, покращення життєдіяльності, використання відновлюваної енергії тощо, а не максимізацію прибутків. Наприклад, на законодавчому рівні забезпечити програма гарантування державою частини позики, які можуть отримувати підприємці агропромислового бізнесу. До цієї програми можуть брати участь малі або середні підприємці або, наприклад, молоді фермери віком до 35 років. Додаткові гроші, запозичені фермером під гарантію, повинні бути витрачені на чітко визначені цілі, такі як оптимізація виробництва, вдосконалення продукту якості або умови утримання тварин. Метою цієї програми має бути залучення більшої кількості молодих підприємців до агропромислового господарства. Ці

кошти можна вкласти в будівництво, землю, машини або мобільне обладнання.

Необхідно забезпечити для агропромислового бізнесу «мінімальний дохід» навіть у разі неврожаю чи стихійних лих, як це запроваджено у Франції. Розрахунок розміру оподаткованого доходу має проводитися на підставі даних земельного кадастру, середніх значень виробничих витрат, витрат на виробництво продукції, врожайності та продуктивності тваринництва.

3.2 Модель впливу зовнішніх факторів на внутрішню ціну агропромислової продукції

Україна входить до числа найбільших експортерів агропромислової продукції в світі. Завдяки родючим ґрунтам та сприятливим погодним умовам рівень врожайності з одного гектару землі є одним із найвищих у світі. До числа найбільш експортованих культур входять: кукурудза, соняшникова олія, пшениця та соя.

На ринку агропромислової продукції існують різні базиси поставки продукції від покупця до продавця які регулюються відповідно до міжнародних правил Incoterms [47]. Відповідно до редакції від 2020 року, базисів поставки існує 11 видів, кожен з яких має свої деталі та відмінності. Ціни на міжнародному ринку агропромислової продукції визначаються із використанням базису поставки FOB. Базис поставки FOB означає, що продукція передається від продавця до покупця в під час перетину продукції через поручні судна, тобто продукція вважається переданою покупцю коли вона завантажилася на борт судна покупця у попередньо зазначеному порту. Даний базис поставки є надзвичайно зручним під час міжнародної торгівлі, так як він стандартизує ціноутворення продукції та знімає з покупця зобов'язання щодо транспортування продукції по території країни продавця. Базис поставки FOB мінімізує ризики покупця та дає змогу об'єктивно порівняти ціни на продукцію в різних країнах.

Агропромислова продукція торгується на багатьох міжнародних біржах, але найбільшою та найбільш авторитетною біржою являється Чиказька товарна біржа в США (СМЕ). Чиказька товарна біржа є основоположником ф'ючерсних торгів сільськогосподарською продукцією, та саме вона диктує ф'ючерсні ціни для всього світу. Ф'ючерсні контракти є повністю стандартизованими, вони мають сталі показники якості продукції та обсяги. Кожна культура має свій стандартизований ф'ючерсний контракт, а учасники торгів оперують кількостями контрактів які купуються чи продаються. Дані правила установлені саме такими для спрощення проведення переговорів та стандартизації контрактів. У випадку фізичного виконання ф'ючерсного контракту навіть умови поставки продукції є стандартизованими, так продавець має поставити продукцію на один із 17 сертифікованих елеваторів які розташовані на берегах річки Міссісіпі. Ф'ючерсні ціни є свого роду індикативом під час формування ціни на фізичному ринку.

У кожній із країн експортерів є свої ціни та свій принцип ціноутворення продукції який залежить від багатьох факторів таких як: погодні умови, курс національної валюти до долару США, вартість доставки продукції до порту та собівартість вирощеної продукції, також відіграє значну роль ціна ф'ючерсу на відповідну продукцію та ціни на дану продукцію в інших країнах експортерів. Цікавим є принцип впливу зовнішньоекономічних чинників на внутрішнє ціноутворення, адже вони є не менш впливовими від внутрішніх чинників.

Модель впливу зовнішніх факторів на внутрішню ціну агропромислової продукції базується на регресійному аналізі впливу зовнішніх чинників на внутрішню ціну на кукурудзу в порту. Ціни на кукурудзу були обрані тому, що кукурудза є найбільш експортованою продукцією в Україні, та вона посідає передові місця за обсягами вирощеної продукції на території України, також кукурудза торгується на Чиказькій товарній біржі та є базовою світовою агропромисловою продукцією.

Модель містить одну залежну змінну та вісім незалежних змінних. Також, модель досліджує період із січня 2016 року до грудня 2019 року помісячно,

тобто містить 48 досліджуваних періодів. До переліку незалежних змінних входять:

- Ф'ючерсна ціна на кукурудзу на Чиказькій товарній біржі USD/t
- Обсяги місячних торгів на Чиказькій товарній біржі млн. тон
- Ціни на кукурудзу в порту Бразилії USD/t
- Ціни на кукурудзу в порту Аргентини USD/t
- Ціни на етанол в США USD/gal.
- Світові обсяги запасів кукурудзи на кінець місяця млн. тон
- Світові обсяги споживання кукурудзи млн. тон
- Погодні умови в США

Ф'ючерсна ціна на кукурудзу на Чиказькій товарній біржі USD/t виражена середньозваженим середнім показником жовтневого ф'ючерсу протягом досліджуваного періоду. Жовтневий ф'ючерс був обраний тому, що саме під час жовтня та листопаду місяця проходять жнива в США та країнах латинської Америки які є основними світовими експортерами.

Обсяги місячних торгів на Чиказькій товарній біржі є також важливим показником, так як вони відображають рівень попиту на кукурудзу. Рівень попиту впливає на ціну кукурудзи у досліджуваному періоді, тому даний показник включено до переліку змінних.

Бразилія та Аргентина входять до числа найбільших експортерів кукурудзи в світі. Саме ці країни задовольняють попит основних світових споживачів кукурудзи, тому ціна на їх внутрішньому ринку є дуже важливою для багатьох країн-споживачів.

Ціни на етанол є надзвичайно важливими під час проведення дослідження, так як значна кількість кукурудзи переробляється на етанол. Близько 60% всієї вирощеної кукурудзи в США переробляється на етанол, тому підприємства з виробництва етанолу є одними із основних споживачів кукурудзи в світі.

Світові обсяги запасів також є важливим фактором, так як всі країни мають певні резервні запаси кукурудзи, та постійно їх поповнюють. Для прикладу, в запах Китаю знаходиться половина всіх світових запасів кукурудзи [45].

Світові обсяги споживання прямо впливають на ціноутворення на міжнародному ринку, вони є одним із основних індикаторів якими користуються учасники ринку.

Погодні умови в США також є важливим фактором так як учасники торгів кукурудзою орієнтуються на звіти організації National agriculture statistics services (NASS) яка є одним із підконтрольних підрозділів USDA. Дані звіти випускаються щомісячно та містять інформацію про стани посівів та погодні умови в США. Так як сезон вирощування кукурудзи триває 6 місяців, інформація про погодні умови наявна за період від травня місяця до жовтня. На жаль модель не вдалося побудувати використовуючи показники погодних умов лише за 6 місяців, тому дана незалежна змінна була виключена із моделі.

Як вже зазначалося раніше, регресійна модель містить 48 досліджуваних періодів одну залежну змінну – ціна на кукурудзу в порту України та 8 незалежних змінних. Результати регресійного аналізу представлені на рисунку 3.2

```
. reg СПОТцінаUSDT фючерснаціна Обсягиторгівмлнтон ЦінивБразилії ЦінивАргентині ЦінинаЕтанол Обсягизапа
> сівсвітовімлнтон Обсягивнутрішньогоспоживанняс
```

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	48
Model	5411.304	7	773.043429	F(7, 40)	=	22.81
Residual	1355.5397	40	33.8884924	Prob > F	=	0.0000
				R-squared	=	0.7997
				Adj R-squared	=	0.7646
Total	6766.8437	47	143.975398	Root MSE	=	5.8214

СПОТцінаUSDT	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
фючерснаціна	-.4754337	.1535405	-3.10	0.004	-.7857508	-.1651167
Обсягиторгівмлнтон	-1.188884	.6948062	-1.71	0.095	-2.59314	.2153716
ЦінивБразилії	.6453748	.1783982	3.62	0.001	.2848187	1.005931
ЦінивАргентині	.4654267	.0907886	5.13	0.000	.2819361	.6489174
ЦінинаЕтанол	-9.044294	10.21193	-0.89	0.381	-29.68338	11.59479
Обсягизапасівсвітовімлнтон	-.0517592	.0223169	-2.32	0.026	-.0968632	-.0066552
Обсягивнутрішньогоспоживанняс	.0752677	.0269125	2.80	0.008	.0208756	.1296598
_cons	17.16856	32.00426	0.54	0.595	-47.51446	81.85158

Рисунок 3.2 – Регресійна модель із всіма досліджуваними змінними
[Авторська розробка]

Із рисунку можна побачити, що модель за критерієм Фішера містить 0,00 що є надзвичайно гарним показником та свідчить про дуже низьку долю похибки моделі. Коефіцієнт детермінації показує значення в 0,7997, що свідчить про високу долю відповідності моделі реальним значенням що є дуже позитивним для моделі. Щодо аналізу незалежних змінних, то якщо показник $P > |t|$ є більшим ніж 0,05 можна зробити висновок про високу ймовірність помилки при відхилянні нульової гіпотези, тобто такі змінні є незначущими, у випадку коли даний показник є меншим ніж 0,05 можна сказати про значущість змінної в даній моделі. Тобто, на даному етапі аналізу можна сказати що наступні змінні є значущими: ф'ючерсна ціна та ціни в Бразилії та Аргентині.

На наступному етапі аналізу моделі було відсіяно найбільш незначущі змінні із попереднього дослідження та залишилися такі змінні як: ф'ючерсна ціна, ціна в Бразилії, ціна в Аргентині, світові обсяги запасів кукурудзи та обсяги споживання. На рисунку 3.3 зображено результати аналізу моделі із відсіяними незначущими показниками.

```
. reg СПОТцінаUSDT ф'ючерснаціна ЦінивБразилії ЦінивАргентині Обсягизапасівсвітовімлнтон Обсягивнутрішнь  
> огоспоживанняс
```

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	48
Model	5285.579	5	1057.1158	F(5, 42)	=	29.97
Residual	1481.2647	42	35.2682071	Prob > F	=	0.0000
				R-squared	=	0.7811
				Adj R-squared	=	0.7550
Total	6766.8437	47	143.975398	Root MSE	=	5.9387

СПОТцінаUSDT	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
ф'ючерснаціна	-.5206272	.1408952	-3.70	0.001	-.8049652	-.2362892
ЦінивБразилії	.6421789	.166771	3.85	0.000	.3056213	.9787365
ЦінивАргентині	.4525265	.0851608	5.31	0.000	.280665	.624388
Обсягизапасівсвітовімлнтон	-.0554611	.0220982	-2.51	0.016	-.100057	-.0108652
Обсягивнутрішньогоспоживанняс	.0874098	.026039	3.36	0.002	.034861	.1399586
_cons	-2.696862	27.17882	-0.10	0.921	-57.54595	52.15223

Рисунок 3.3 – Регресійна модель із найбільш значущими змінними
[Авторська розробка]

На даному етапі дослідження критерій Фішера та коефіцієнт детермінації показує гарні результати. Щодо аналізу змінних, то значущими виявилися такі змінні як: ф'ючерсна ціна, ціни в Бразилії та Аргентині та обсяги внутрішнього споживання. Цікавим виявився факт оберненої залежності між ф'ючерсною

ціною та ціною в Україні, тобто при зростанні ф'ючерсної ціни Українські ціни знижуються. Таку закономірність можна пояснити намаганням українських експортерів захопити частину ринку шляхом зниження цін. Взаємозв'язки між цінами в Бразилії та Аргентині та обсягами внутрішнього споживання є прямими, при зростанні незалежних змінних зростає і залежна.

Крім проведення регресійного аналізу, слід також провести кореляційний аналіз, який покаже взаємозв'язки між змінними. Із результатами кореляційного аналізу можна ознайомитися на рисунку 3.4.

```
. corr СПОТцінаUSDТ ф'ючерснаціна Обсягиторгівмілятон ЦіниБразилії ЦіниАргентині ЦіниЕтанол Обсяги
> запасівсвітовімілятон Обсягинутрішньогоспоживанняс
(obs=48)
```

	СПОТцінаUSDТ	ф'ючерснаціна	Обсягиторгівмілятон	ЦіниБразилії	ЦіниАргентині	ЦіниЕтанол	Обсяги	запасівсвітовімілятон	Обсягинутрішньогоспоживанняс
СПОТцінаUSDТ	1.0000								
ф'ючерснаціна	0.1491	1.0000							
Обсягиторгівмілятон	-0.0357	0.0994	1.0000						
ЦіниБразилії	0.5745	0.7147	0.1876	1.0000					
ЦіниАргентині	0.7276	0.1296	0.0384	0.3827	1.0000				
ЦіниЕтанол	0.0502	0.1347	-0.0253	-0.0295	0.4627	1.0000			
Обсягиторгівмілятон	-0.2273	0.3185	0.0537	0.3364	-0.3873	-0.1832	1.0000		
Обсягинутрішньогоспоживанняс	-0.0314	0.3704	0.0158	0.3552	-0.4931	-0.4893	0.5557	1.0000	

Рисунок 3.4 – Кореляційна матриця моделі [Авторська розробка]

Кореляційна матриця моделі показала взаємозв'язки між змінними. У випадку коли значення більше ніж 0,7 це свідчить про сильний взаємозв'язок змінних. Значення більше ніж 0,7 спостерігається на перехресті цін в Аргентині та ціною в Україні, так як даний взаємозв'язок утворився між незалежною змінною та залежною, можна прийняти дане значення. Із кореляційної матриці слід виділити надзвичайно високий зв'язок між цінами в Бразилії та ф'ючерсною ціною, що свідчить про можливість мультиколінеарності в моделі що не є позитивним явищем для даної моделі. Слід провести аналіз на мультиколінеарність, з результатами тесту на мультиколінеарність можна ознайомитися на рисунку 3.5

. vif		
Variable	VIF	1/VIF
Обсягивнут~с	2.49	0.402101
ЦінивАрген~і	1.71	0.586197
ЦінинаЕтанол	1.63	0.615279
Обсягизапа~н	1.59	0.629334
Ф'ючерснаціна	1.58	0.633788
Обсягиторг~н	1.02	0.981943
Mean VIF	1.67	

Рисунок 3.5 – Тест на мультиколінеарність [Авторська розробка]

Результати тесту на мультиколінеарність показали, що таке явище в моделі відсутнє. Показник тесту 1.67, що нижче від загальноприйнятої межі в значенні 10. Отже, можна сказати що в моделі мультиколінеарність відсутня.

Для повного визначення адекватності моделі слід провести тест на гетероскедастичність, із результатами тесту можна ознайомитися на рисунку 3.6

```
. hettest

Breusch-Pagan / Cook-Weisberg test for heteroskedasticity
Ho: Constant variance
Variables: fitted values of СПОТцінаUSDT

      chi2(1)      =      3.50
      Prob > chi2   =      0.0614
```

Рисунок 3.6 – Тест на гетероскедастичність [Авторська розробка]

Результати проведеного тесту на гетероскедастичність показали, що $\text{Prob} > \chi^2 = 0.0614$ – отже приймаємо нульову гіпотезу про постійність дисперсії даних. Що є позитивним результатом для моделі.

Отже, математичне вираження регресійної моделі має вигляд: Ціна в Україні= $-2,69 + (-0,52 \cdot \text{Ф'ючерна ціна}) + (0,64 \cdot \text{Ціни в Бразилії}) + (0,45 \cdot \text{Ціни в Аргентині}) + (0,087 \cdot \text{Обсяги внутрішнього споживання})$

В результаті проведеного регресійного аналізу можна зробити наступні висновки:

- Модель відповідає нормам за критерієм Фішера та має добрий результат із значенням 0,00
- Коефіцієнт детермінації має значення в 0,7811 що також є добрим показником
- Кореляційна матриця показала можливу наявність мультиколінеарності, але тест на мультиколінеарність показав негативний результат
- Тест на гетероскедастичність показав постійність дисперсії що позитивно впливає на модель
- Обернена залежність спостерігається між ф'ючерсною ціною та ціною в Україні
- Пряма залежність спостерігається між ціною в Україні та ф'ючерсною ціною, цінами в Бразилії та Аргентині та обсягами внутрішнього споживання

Важливим аспектом ф'ючерсних торгів сільгосппродукцією є утворення економічних ризиків із якими стикається сільгоспвиробник. Економічні ризики для сільгоспвиробника можна розділити на дві великі групи – внутрішні економічні ризики та зовнішні. До внутрішніх економічних ризиків можна віднести:

- Нестабільний обмінний курс валют
- Введення державою податків на експортовану продукцію
- Введення внутрішніх обмежень на експорт продукції
- Різке зниження ціни на продукцію
- Неможливість поставки товару до покупця у зв'язку із закриттям кордонів
- Нестача оборотних коштів

До переліку основних видів зовнішніх економічних ризиків належать:

- Нестабільна ситуація на ф'ючерсному ринку
- Обмеження з боку країни покупця на ввезення продукції

- Підвищення податків з боку країни покупця, що підвищує остаточну вартість продукції
- Введення квот на імпорт продукції країною покупця
- Зміна базових показників якості продукції, що може зробити її невідповідною оновленим стандартам

Економічні ризики для сільгоспвиробника є надзвичайно важливими, так як і ризики поганих природних умов. На жаль, технології не дозволяють вплинути на середньодобову температуру повітря чи обсяги опадів які випадають на вирощувану культуру, але сучасні технології та фінансові інструменти дають змогу мінімізувати вплив економічних ризиків на сільгоспвиробника. Одним із прикладів мінімізації економічних ризиків є купівля ф'ючерсного контракту на біржі. Для прикладу, фермер посіяв кукурудзу та очікує 5 місяців до збору урожаю. Фермер планує зібрати 1300 тон кукурудзи в кінці періоду вирощування, але він не впевнений що ціна на дану продукцію не буде нижчою ніж є на даний момент. В такому випадку він може придбати один ф'ючерсний контракт, який буде дорівнювати 1300 тонам кукурудзи на фінансовому ринку по сьогоднішній ціні. В процесі вирощування ціна на кукурудзу почала знижуватися, і на момент збирання урожаю була значно нижчою від ціни ф'ючерсу який фермер придбав на початку посівної компанії. При даній ситуації фермер продає фізично кукурудзу за ринковою ціною та продає ф'ючерсний контракт на біржі за значно вищою ціною, таким чином він компенсує собі втрачені кошти від зниження ціни за рахунок продажу ф'ючерсу за вищою ціною. Даний приклад є одним із варіантів мінімізації економічних ризиків для сільгоспвиробника.

Ризик врожайності є також вагомим ризиком для сільгоспвиробника. Для мінімізації впливу таких видів ризиків слід правильно управляти ризиками шляхом впровадження нових агрономічних практик та технологій, більш широка диверсифікація посівів та існує можливість страхування посівів та урожаю. Управління ціновими ризиками слід мінімізувати шляхом укладання форвардних контрактів, купівля ф'ючерсних контрактів та опціонів також слід

пам'ятати про можливість страхування. Мінімізація впливу зовнішніх ризиків є однією із найскладніших складових управління ризиками, так як прямий вплив на зовнішні фактори майже відсутній, однак існують такі способи мінімізації ризиків як участь в аграрних фондах та існують програми страхування мінімальних експортних цін.

3.3. Пропозиції щодо регулювання механізму торгівлі агропромисловою продукцією в Україні

Як показали результати регресійного аналізу, внутрішні ціни на сільськогосподарську продукцію прямо залежать від іноземних експортних цін. Іноземні експортні ціни є одним із ключових факторів цінового ризику від якого сільгоспвиробник може захиститися шляхом використання сучасних фінансових інструментів таких як форвардні угоди, купівля ф'ючерсних контрактів та опціонів. Але залишається відкритим запитання наскільки вітчизняні сільгоспвиробники готові користуватися такими деривативами та чи розуміють вони основну суть даних контрактів?

Відповідно до результатів дослідження яке провела організація USAID у квітні 2020 року, 91% сільгоспвиробників не розуміє що таке деривативні угоди, 9 % розуміють про що йде мова, та 4% із тих хто розуміє, розуміє не правильно сутність поняття. Лише 9% сільгоспвиробників коли небудь використовували деривативи, що є надзвичайно низьким показником [3]. Основні побоювання сільгоспвиробників пов'язані з побоюваннями невиконання умов іншою стороною, а також нерозуміння принципу оподаткування деривативів в Україні. Із характеристикою деривативних контрактів можна ознайомитися на рисунку 3.7

	Форвардні контракти	Ф'ючерсні контракти	Опціони
Фіксація вартості	Так	Так	Так
Ціновий ризик	Відсутній	Відсутній	Відсутній
Торгується на біржі	Ні	Так	Так
Можливість вийти з контракту	Лімітована	Так	Так
Базовий ризик	Є	Є	Є
Ризик контрагента	Є	Немає	Немає
Ризик врожайності	Є	Частково	Частково

Рисунок 3.7 – Характеристика деривативних контрактів [4 с.35]

Як можна побачити із рисунку 3.7 деривативні контракти є надзвичайно добрим та зручним інструментом для сільгоспвиробника за допомогою якого він може мінімізувати свої цінові ризики, також регресійна модель показала зв'язок між внутрішньою ціною на міжнародними експортними цінами, саме тому одним із найбільш пріоритетних напрямів розвитку ринку агропромислової продукції є утворення установ які зможуть забезпечити функціонування ринку деривативних контрактів в Україні. Також слід звернути значну увагу на рівень обізнаності аграріїв щодо фінансових інструментів якими вони можуть користуватися, адже статистика показує, що 70% зерна продається на спотовому ринку внутрішньо, що робить неможливим використання даних фінансових інструментів.

Недостатня спроможність вітчизняного продовольчого ринку змушує підприємства агропромислового комплексу шукати канали дистрибуції своєї продукції у сегментах світового маркетингу, за яких існує високий рівень конкуренції. Сьогодні, в умовах активного розвитку ринків, альтернативним

варіантом здобуття Україною конкурентного місця на світовій арені є вдосконалення процесу діяльності вітчизняних підприємств на міжнародній арені. Це можливо завдяки сприятливим погодним умовам та економічною підтримкою уряду для розвитку вітчизняного агропромислового господарства.

В останні роки значними темпами розвиваються підприємства, що займаються виробництвом хімічних добрив, комбікормів. В нових економічних умовах вони мають значний потенціал для експортно-імпортних операцій. Ось чому сьогодні наявні наступні проблеми:

- 1) проблеми пошуку науково обґрунтованих механізмів вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу;
- 2) управління потенціалом інноваційного розвитку агропромислових підприємств;
- 3) підвищення конкурентоспроможності вітчизняної агропромислової продукції;
- 4) вивчення нових шляхів виходу українських підприємств на зовнішній ринок;
- 5) захист внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції тощо.

Виробництво вітчизняних підприємств за багатьма критеріями не відповідає вимогам світового ринку, що перешкоджає встановленню стійких конкурентних переваг. Відсутність достатнього досвіду та налагоджених ділових зв'язків призводить до значних економічних втрат на зовнішніх ринках. Крім того, у підприємств немає актуальної інформації про контекст цільових глобальних маркетингових ніш та довгострокових прогнозів. Ці та інші проблеми призводять до того, що стратегічний випуск галузей, орієнтованих на експорт, є недостатнім для забезпечення економії від масштабу та генерування ресурсів для успішного глобального позиціонування. В Україні інноваційна активність підприємств, у тому числі в основних галузях національної економіки, вкрай недостатня.

Це стосується малого бізнесу, який не має ресурсів та дослідницьких навичок для реалізації найменших інноваційних проектів. У той же час вони є

найактивнішими новаторами у світовій практиці. Розвиток аграрної сфери економіки особливо відстає від інновацій. Слід зазначити, що для вирішення глобальних проблем світовий ринок агропромислової продукції та продовольства потребує ефективного залучення аграрного потенціалу України.

Зміна соціально-економічних умов функціонування агробізнесу в різних регіонах національної економіки потребує перегляду основних показників управління ефективністю потенціалу підприємств, методів його інноваційного розвитку у напрямку посилення їх практичної спрямованості на:

- 1) пошук ідей, які є основою для інновацій;
- 2) організацію інноваційного процесу;
- 3) процес просування та реалізації інновацій на ринку агропромислової продукції.

Основними факторами, що визначають пріоритетне значення інноваційної реформи та розвитку агропромислового господарства та сільських територій у національній економіці України, є:

- 1) у кризу лише агропромислове господарство дає позитивну динаміку виробництва;
- 2) агропромислове господарство є економічно формуючим сектором;
- 3) агропромисловий сектор має стратегічне значення для забезпечення незалежності та життєздатності країни;
- 4) потенціал інвестиційної привабливості агропромислового господарства зростає;
- 5) найкращий у світі для забезпечення агропромислового господарства відновлюваними природними та кліматичними ресурсами, про що свідчить найбільший відсоток родючих сільськогосподарських земель та найсприятливіші кліматичні умови для ведення сільськогосподарської діяльності [23, с. 27].

Маючи такий потенціал, Україна має можливість досягти найкращих у світі показників вартості та якості агропромислової продукції. При освоєнні ресурсозберігаючих технологій інвестиції в сільське господарство можуть мати

значний економічний ефект. Важливим фактором пріоритетності реформи є те, що Україна має сприятливі можливості для розвитку відносин із зовнішнім аграрним ринком:

- 1) світ знає Україну як країну з великим аграрним потенціалом;
- 2) Україна знаходиться в безпосередній близькості від високорозвинених країн Європейського Союзу та до стику світових торгових шляхів (Середземне море);
- 3) Україна інтегрується у світову економіку;
- 4) Україна має великий аграрний потенціал.

На цьому етапі суспільного розвитку одним з основних інструментів забезпечення конкурентоспроможності національної аграрної економіки та окремих підприємств є інновації, поліпшення економічного, екологічного та соціального середовища. Його ефективність доведена досвідом економічно розвинених країн, і це альтернатива для України. Таким чином, при переході до інноваційної моделі розвитку агропромисловий сектор має всі шанси стати впливовим фактором перетворення України на провідного експортера світового агропромислового ринку та гарантом економічної незалежності України у світовій спільноті. Об'єктивна потреба в пріоритеті переходу аграрної економіки до інноваційної моделі розвитку пов'язана з певними орієнтирами. Вважається, що для економічного впливу інновацій співвідношення між витратами на трьох основних етапах (базові дослідження – розробка дизайну – розвиток промисловості) має становити 1: 10: 100, тобто витрати на реалізацію інноваційного проекту повинні бути в 100 разів вище, ніж результат фундаментальних досліджень. Сьогодні високотехнологічні та високотехнологічні галузі мають найменше фінансових ресурсів для інновацій.

Характерними результатами існування інноваційного розвитку національної економіки є:

- 1) розвиток кадрового та інтелектуального потенціалу;
- 2) перспектива використання соціально-економічної системи в інноваціях;

3) вірогідність інноваційного потенціалу інноваційних потреб споживачів соціально-економічної системи;

4) перспективні соціально-економічні системи в сучасних зростаючих діях інноваційної діяльності;

5) конкурентні соціально-економічні системи мають і закріплюють своє становище у світовій спільноті [63].

Враховуючи, що на сучасному етапі соціально-економічного розвитку конкуренція за ресурси поступається конкуренції споживачам, то інновації є основою конкуренції та умовою конкурентоспроможності національної економіки як соціально-економічної системи. Зростаючий інтерес практиків та вчених до проблеми оцінки ефективності експортної діяльності пояснюється винятковою важливістю зовнішньоекономічної сфери у вирішенні соціальних, економічних та політичних проблем. У зв'язку з цим важливо сформулювати чіткі критерії ефективності експортних операцій, що здійснюються агропромисловими підприємствами. Поглиблення економічної глобалізації обумовлює необхідність розширення масштабів діяльності агропромислових підприємств, змушує їх вийти за межі внутрішнього ринку та розширити їх вплив на стратегічні експортні ринки.

Виробники овочевої продукції збільшують експорт товарів більш високими темпами порівняно з постачальниками продукції тваринництва. Однак конкурентна позиція виробників тваринництва є важливою, оскільки експорт може бути проявом технологічного прогресу. Прогнози експертів говорять про підвищення цін на продукцію з більшою доданою вартістю.

Рівень розвитку експортного потенціалу можна відобразити за допомогою таких показників, як торговий баланс, товарна та географічна структура експорту, індекси диверсифікації та показники концентрації експорту, знання експортної продукції, унікальність спеціалізації, здатність підтримувати конкурентоспроможність товарів для зміни кон'юнктури цільових світових ринків, виконання договірних зобов'язань.

Результати наукових досліджень можуть бути основою для подальшого

вдосконалення системи управління потенціалом інноваційного розвитку та вироблення критеріїв ефективності використання потенціалу інноваційного розвитку. Додаткові конкурентні переваги надають підприємства з функціональними харчовими продуктами, які дозволяють використовувати переваги для здоров'я для споживачів. Підрахунок вищих можливостей у цій галузі – це випередження популярності світових конкурентних переваг. Показники зовнішньої системи управління – це система роботи, над якою не працює окреме підприємство. Вони перевіряють свою конкурентну позицію.

Дослідження управління ефективністю агропідприємств на експортних ринках є важливими, оскільки визначає резерви для посилення конкурентної переваги, можливостей для економічного зростання та маркетингового позиціонування. Глобальні конкурентні переваги суттєво визначаються ефективністю форм залучення бізнесу до експортної діяльності. Короткострокові та довгострокові прогнози, які можуть стати основою управлінських рішень у зовнішньо-економічній діяльності та розробки маркетингових стратегій, мають важливе значення при формуванні стратегії конкуренції.

Успішні регуляторні механізми розвитку експортного потенціалу допомагають протидіяти світовим конкурентам. Останні прагнуть закріпити свої економічні позиції щодо продуктів тваринного походження. Варто також відзначити більш високі темпи зростання імпорту порівняно з експортом готової їжі, що вказує на необхідність інноваційного розвитку вітчизняних переробних підприємств та необхідність формування експортно-орієнтованих програм стимулювання.

Концептуалізація процесу експорту пов'язана з параметрами зовнішніх та внутрішніх систем управління. Останні повинні зосереджуватися на наборі показників, на які підприємство може впливати безпосередньо. Тому стратегія управління сталим розвитком підприємства, орієнтована на зовнішні ринки, повинна вирішувати такі завдання:

- 1) забезпечення оптимального розподілу наявних коштів та досягнення

позитивного ефекту на цій основі;

- 2) відкриття нових можливостей для сталого розвитку;
- 3) підвищення загальної ефективності управління;
- 4) поєднання стратегічного та тактичного планування підприємств на зовнішньому ринку;
- 5) застосування ефективних засобів впливу на процес розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств;
- 6) врахування факторів ризику зовнішньоекономічної діяльності;
- 7) створення ефективної системи управління знаннями у зовнішньоекономічній сфері.

Ефективний захист вітчизняних виробників є необхідною умовою збільшення експортного потенціалу. Вагому роль у зовнішньоекономічній політиці відіграє боротьба за стратегічні ресурси, кінцевою метою якої є не лише отримання права на їх використання, а й утруднення доступу конкурентів до них. Для ефективного управління діяльністю агропромислових підприємств на експортних ринках слід враховувати такі критерії: показники динаміки експорту (за вартістю та вартістю), якість продукції та послуг, що експортуються, обсяги експорту (питома частка експортованої продукції в обсягах продажу, зростання експорту порівняно з продажем через інші канали збуту; частка пропозиції продукції підприємств та організацій на окремих стратегічних експортних ринках, частка пропозиції продукції на нові експортні ринки); частка прибутку підприємства, отриманого на експортному ринку по відношенню до загального обсягу прибутку, прибутковість прямих іноземних інвестицій; параметри стратегічних ресурсів експортно-орієнтованих галузей. Висновки та перспективи подальшого розвитку.

Пріоритетне значення інноваційного реформування та розвитку агропромислових підприємств полягає у наступному:

- 1) зростаюче значення аграрного сектору в умовах глобальної економічної кризи;
- 2) найкраще у світі для забезпечення агропромислового господарства

відновлюваними природними та кліматичними ресурсами;

3) сприятливі можливості для розвитку відносин із зовнішнім ринком сільського господарства [55].

Одним із основних засобів інноваційного забезпечення конкурентоспроможності сільських територій, національної аграрної економіки та окремих підприємств є раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, поліпшення економічного, екологічного та соціального середовища. Переходячи до інноваційної моделі розвитку, агропромислове господарство має всі шанси стати впливовим фактором перетворення України на провідного експортера світового сільськогосподарського ринку та гарантом економічної незалежності України у світовому співтоваристві.

Пріоритетами для переведення аграрної економіки сільських територій на інноваційну модель розвитку є:

- 1) довгостроковий стабільний попит на значне збільшення виробництва;
- 2) можливість розвитку сільського господарства лише за рахунок використання технологій, що забезпечують зростання продуктивності виробництва, альтернативу переходу на енерго- та ресурсозберігаючі сільськогосподарські технології;
- 3) забезпечення позитивної прибутковості сільськогосподарської продукції;
- 4) виробництво якісної продукції та постійне підвищення стандартів якості.

Слід зазначити, що в умовах економічної глобалізації відбувається розширення масштабів діяльності агропромислових підприємств, які беруть участь у експортній діяльності. Посиленню конкурентних позицій вітчизняних агропромислових підприємств можуть сприяти ефективні регуляторні механізми формування експортного потенціалу. Серед показників ефективності управління діяльністю сільськогосподарських підприємств на експортних ринках – показники динаміки експорту, якості експортованої продукції та послуг, масштабів експорту; рентабельність, прибутковість прямих іноземних

інвестицій; економічні характеристики стратегічних ресурсів експортно-орієнтованих галузей та характеристики окремих підрозділів глобальних агропродовольчих ланцюгів поставок.

ВИСНОВКИ

Справедливо зазначити, що сьогодні законодавча база для сталого розвитку аграрного сектору економіки в Україні недостатньо розвинена. Так, існує велика кількість документів, які частково дублюють регуляторні аспекти сталого розвитку аграрного сектору. Це визначає складність структури агропромислового комплексу та специфіку аграрного інституційного механізму, який повинен враховувати пріоритети його розвитку. Незважаючи на позитивні тенденції, соціально-економічний потенціал аграрного сектору в сучасних економічних умовах недостатньо реалізований, що призводить до ослаблення економічної безпеки держави, особливо її структурних складових, таких як макроекономічна, фінансова, промислова, зовнішньоекономічна, соціальна, продовольча.

В аграрному секторі України постійно створюються та функціонують суб'єкти господарювання різних правових форм. Загальні та особливі умови їх створення визначаються законодавством. В останні роки частка суб'єктів господарювання у сільському господарстві становила близько 4% від загальної кількості суб'єктів господарювання, причому левову частку складають підприємства.

Сучасний етап розвитку аграрного сектору економіки України характеризується переходом на якісно новий етап, який зумовлений процесами глобалізації. В економічних умовах сільськогосподарська співпраця як соціально-економічне явище є важливою складовою ринкових відносин. Агропромисловий комплекс є найважливішим сегментом економіки багатьох країн світу. Сюди входять практично всі країни Європейського Союзу, а саме Австралія, Бразилія, Індія, Китай, В'єтнам, Японія, Великобританія та США. Усі ці країни приділяють значну увагу розвитку аграрного сектору, а управління в цій галузі більше спрямоване на досягнення кінцевих цілей, які визначені заздалегідь і пов'язані з досягненням запланованих показників. Важливим орієнтиром розвитку аграрного підприємництва та підвищення

ефективності функціонування агропромислових підрозділів є забезпечення завершення циклу виробництва та реалізації готової продукції.

Необхідність трансформації в діяльності підприємств агропромислового господарства призводить до появи нових механізмів і форм взаємодії між суб'єктами господарювання, посилення взаємозалежності в розподілі та використанні ресурсів, що зумовлює необхідність узгодження набору взаємопов'язаних економічних інтересів. Вдосконалення організації та управління виробництвом, використання інновацій у відтворювальному процесі, зростання продуктивності праці – вважаються чинниками, що сприяють не тільки стабілізації економіки, але й економічному зростанню в цілому. Кожен з цих факторів так чи інакше пов'язаний з економічними інтересами, узгодження яких полягає у вирішенні багатьох проблем індивідуального розвитку суб'єктів господарювання та регіональної конкурентоспроможності, які зумовлені деградацією ресурсного потенціалу, технологічним та економічним дисбалансом [76, с. 16].

Створення організаційних форм агропромислової інтеграції та їх удосконалення повинно вивести агропромислове виробництво на якісно новий етап розвитку, що відповідає вимогам ринкової економіки європейських країн, досягаючи високої ефективності завдяки впровадженню нових інтенсивних технологій, які забезпечують мінімізацію відходів при переробці агропромислової сировини. Скорочення та повне усунення втрат ресурсів та висока якість готової продукції сприятиме виходу агропромислового виробництва на новий глобальний рівень.

З кожним роком український експорт збільшується. Наприклад, лише у 2018 році експорт сільського господарства збільшився на 880 млн доларів порівняно з 2017 р. А загальний баланс списку торгових партнерів на сьогодні – 190 ринків. Крім того, експорт до Європейського Союзу має найбільше значення для українського бізнесу. Односторонні торговельні преференції, отримані Європейським Союзом, дають значний потенціал для цієї сфери міжнародної діяльності. Однак потенційним експортерам часом не вистачає

навіть первинної інформації: як експортувати, логіка і етапи, маркетинг, канали дистрибуції тощо [67].

Для успішного функціонування агропромислового господарства України в майбутньому необхідно створити систему стратегічного управління на всіх рівнях агропромислового господарства, яка повинна враховувати особливості сільськогосподарського виробництва, специфіку та труднощі, викликані ними у виборі та реалізації стратегії. Для досягнення певної конкурентоспроможності в системі світової економіки та сталого економічного розвитку необхідно посилити інноваційну орієнтацію виробників аграрного сектору економіки України, що зараз створює майже третину валового внутрішнього продукту.

Досліджувана регресійна модель показала, що значущими виявилися такі змінні як: ф'ючерсна ціна, ціни в Бразилії та Аргентині та обсяги внутрішнього споживання. Цікавим виявився факт оберненої залежності між ф'ючерсною ціною та ціною в Україні, тобто при зростанні ф'ючерсної ціни Українські ціни знижуються. Таку закономірність можна пояснити намаганням українських експортерів захопити частину ринку шляхом зниження цін.

Світовий досвід розвитку ринку агротехнологій в розвинених країнах показує, що головним елементом державної політики в агропромисловому виробництві є створення та стратегічний розвиток кластерних структур, які є основним джерелом впровадження високих екологічних та енерго-економічних агротехнологій у процесі виробництва. Державна підтримка повинна бути спрямована на створення інноваційної інфраструктури, яка б забезпечувала ефективне державно-приватне партнерство та необхідний баланс ресурсів інноваційних агропромислових підприємств, а також участь держави у реалізації інноваційних проектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bernstein, H., 2010. Class Dynamics of Agrarian Change. Halifax NS: Fernwood. – 154с.
2. Hicks J.R. Value and Capital, London.- 1939
3. USAID Перспективи використання деривативів на аграрному ринку України. Квітень 2020р. 40с.
4. Telser, Lester G. and Higinbotham, Harlow N. "Organized Futures Markets: Costs and Benefits," H. R. Stoll, Microstructure: The organization of trading and short term price behavior. Elgar Reference Collection. International Library of Critical Writings in Financial Economics, vol. 4. Cheltenham, U.K. and Northampton, Mass.: Elgar, 1999, pp. 351-82.
5. USDA Economic Research Service. Managing risks in farming: concepts, research and analysis.
https://www.ers.usda.gov/webdocs/publications/40946/51059_aer774a.pdf?v=0
6. USDA Economic Research Service. Risk in Agriculture
<https://www.ers.usda.gov/topics/farm-practices-management/risk-management/risk-in-agriculture/>
7. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. — 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. — К.: КНЕУ, 2002. — 624 с. С 12-25.
8. Беззубченко О.А. Конкурентні позиції українських підприємств на європейському ринку / О.А. Беззубченко // Міжнародні відносини Серія" Економічні науки" – 2019.
9. Бланк И. А. Финансовый менеджмент: учебный курс. Киев: НикаЦентр, Эльга, 2004. 656 с.
10. Гайдуцький П. І. Трансформація аграрного сектору економіки до ринкових умов господарювання (Доповідь на Вченій раді Інституту економіки та прогнозування НАН України, 1 жовтня 2015 р., представленої на здобуття Державної премії в галузі науки і техніки) / П. І. Гайдуцький // Економіка АПК. - 2015. - № 11. - С. 5-13. - Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2015_11_3

11. Генезис спільної аграрної політики ЄС: перспективи та ризики для України / С. В. П'ясецька-Устич // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2016. – Вип.16. – С. 23-28.

12. Голарчук О.А Економічне обґрунтування ціноутворення на сільськогосподарську продукцію в умовах регіону Тернопільський Національний Економічний Університет 2015р. 250с.

13. Гудзинський О. Д. Формування системи інвестиційного забезпечення стратегічного розвитку сільськогосподарських підприємств / О. Д. Гудзинський // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). - 2013. - № 4. - С. 5-8. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znptdau_2013_4_2.

14. Гуторов А. О. Розвиток інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки : монографія. Київ : ТОВ «СІК ГРУП Україна», 2016. 484с.

15. Дем'яненко М. Я. Фінансові проблеми становлення та розвитку аграрного ринку. Фінансові проблеми формування і розвитку аграрного ринку: мат. Дев'ятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників (м. Київ, 26–27 квітня 2007 р.). Київ: ННЦ ІАЕ, 2007. 202 с.

16. Дем'яненко М. Я., Алексійчук В. М., Борщ А. Г. Фінанси в період реформування агропромислового виробництва / ред. М. Я. Дем'яненка. Київ: ІАЕ УАНН, 2002. 645 с.

17. Демяненко М. Я., Зуєва О. І. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств України: теорія і практика: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2010. 190 с.

18. Дем'яненко М. Я., Саблук П. Т., Скупиц В. М. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК: монографія / ред. М. Я. Дем'яненко. Київ: ННЦ ІАЕ, 2011. 369 с.

19. Державний комітет статистики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:<http://www.ukrstat.gov.ua>.

20. Діброва А. Д., Діброва Л. В., Крилов Я. О., Діброва М. А. Розвиток механізму регулювання ринку пшениці в Україні. - С. 210-222.
21. Дудяк Р. Розвиток товарних бірж та їх цінова політика в Україні / Р. Дудяк, І. Більський, В. Квас, С. Бугіль // Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК. – 2014. – № 21(1). – С. 300–308.
22. Духницький Б.В. Основні аспекти регулювання міжнародної торгівлі агропродовольчою продукцією / Б.В. Духницький // Економіка АПК. – 2019. – № 4 – С. 74.
23. Духницький Б.В. Потенціал розвитку агропродовольчого ринку України / Б.В. Духницький // Економіка АПК. – 2019. – № 11 – С. 27.
24. Економічна теорія [4-те вид.] / [В. О. Білик, П. Т. Саблук, Д.В.Шкарбан та ін.] ; за ред. В. О. Білика, П. Т. Саблука. Київ : ННЦ ІАЕ, 2004. 560 с.
25. Економічні основи розвитку АПК в ринкових умовах / С. Л. Дусановський, Є. М. Білан; Терноп. акад. нар. госп-ва. - Т. : Екон. думка: Астон, 2003. - 199 с. - Бібліографія.
26. Експортна стратегія України: Дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі на період 2017-2021 років
<http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=ukUA&id=e6ab10fa-0ad9-4fe4-b8be-32f570693b64&title=EksportnaStrategiiaUkrainiDorozhniaKartaStrategichnogoRozvituTorgivli2017-2021>.
27. Катан Л. І. Фінансові ресурси підприємства та їх класифікація. Фінансова система України. 2006. Вип. 8, ч. 2. С. 167 -172.
28. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент: підруч. Житомер: ЖІТІ, 2001. 440 с.
29. Кобець Є.А. Економічна сутність інтеграції в аграрному виробництві / Є.А. Кобець // Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». 2007. № 1. С. 146-149.
30. Корецька С.О. Економічний механізм розвитку агропромислової

інтеграції / С.О. Корецька // Агросвіт – 2012. № 7. С. 10-14.

31. Костюк О. Д. Концепції сучасних систем управління якістю продукції та послуг [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

32. Кропивка М. Ф., Саблук П. Т. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій: монографія / за ред. П. Т. Саблука, М. Ф. Кропивка. Київ: ННЦ ІАЕ, 2011. 454 с.

33. Лайко П., Мних М. Фінанси підприємств: підруч. для студ. вузів. Київ: Знання України, 2004. 428 с.

34. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г., Супрун О. М. Розвиток підприємницької діяльності в аграрному секторі: макроекономічний аспект. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. 2017. Вип.1(2). С. 32-37. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2017_1%282%29_6.

35. Мацкевич Я. М. Роль біржової діяльності у розвитку інфраструктури регіональної торгівлі сільськогосподарською продукцією / Я. М. Мацкевич // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 6. – С. 177–182.

36. Машлій Г. Проблеми підвищення ефективності біржової торгівлі в Україні / Г. Машлій // Вісник ТДТУ. Серія «Економіка». – 2016. – № 1. – С. 170–172.

37. Мельничук О.І. Теоретичні основи розвитку агропродовольчого ринку / О.І. Мельничук // Інтелект 21_ 2013 рік. – №5/6 – С. 49 -55.

38. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/>.

39. Момот О. І. Можливості використання міжнародних стандартів для побудови інтегрованих систем менеджменту // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну: зб. наук. праць / О.І.Момот. – К., 2014. – № 5 (37). – С 67-69.

40. Нова європейська стратегія «Європа 2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eulaw.ru/content/307>.

41. Осовська Г. В., Осовський О. А. Основи менеджменту: навч. посібник. Київ: «Кондор», 2006. 664 с.

42. Остапенко А. С., Головченко Т. М. Фінансове забезпечення підприємств аграрної сфери в сучасних економічних умовах. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. 2011. Вип. 3. Т. 1. С. 197-203.

43. Офіційний сайт Департаменту агропромислового розвитку Вінницької облдержадміністрації. URL : <http://www.vin.gov.ua>

44. Павлов О. І., Хвесик М. А., Юрчишин В. В. Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / ред. О. І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2012. 760 с.

45. Періодичні звіти USDA WASDE

<https://www.usda.gov/oce/commodity/wasde/>

46. Поддєрьогін А. М. Фінансовий менеджмент: підруч. / ред. А. М. Поддєрьогін. Київ: КНЕУ, 2008. 536 с.

47. Правила Incoterms 2020

https://incoterms2020.com.ua/Terms__INCOTERMS__2020.html

48. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2021 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1437-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-p>

49. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806- р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p>.

50. Програма розвитку АПК. Інформаційно-аналітичний портал АПК України. URL : <http://minagro.gov.ua/apk>.

51. Пронько Л. М., Кулик Н. М. Напрями реалізації державної підтримки аграрного сектору економіки в ринкових умовах господарювання / Л.М. Пронько, Н.М. Кулик // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2019. № 1. С. 23-32

52. Пугачов М. І. Аграрний сектор економіки України в умовах інституційних змін / М.Г. Пугачов // Економіка АПК. 2017. № 5. С. 12-18.

53. Пугачов М.І. Розвиток зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами / М.І. Пугачов // Економіка АПК. – 2019. – № 3 – С. 6.
54. Резнік Н. П. Ефективність деривативів на світових біржових ринках / Н. П. Резнік // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2016. – № 2. – С. 147–151.
55. Романенко Т. В. Шляхи удосконалення формування та використання фінансових ресурсів підприємств. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. 2012. Вип. 2 (5). Т. 3. С. 248-252.
56. Рябоконь В. П. Соціально-економічна сутність аграрної політики та шляхи її реалізації. Економіка АПК. 2011. № 6. С. 3 – 8.
57. Саблук П. Т. Засади трансформаційних процесів в аграрній сфері / П. Т. Саблук // Інтелект ХХІ. – 2014. – № 4. – С. 25–36.
58. Сайт Державної служби статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua>
59. Самофалов П. П. Загальні аспекти розвитку біржової діяльності в Україні / П. П. Самофалов // Держава та регіони. Серія «Економіка і підприємництво». – 2014. – № 6. – С. 122–126.
60. Слободник А.М., Тарасович Л.В. Ризики на біржовому аграрному ринку: сутність та класифікація / А. М. Слободяник, Л. В. Тарасович // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2017. – Вип. 25(2). – С. 16–19.
61. Солодкий М. О. Шляхи подолання кризового стану біржового аграрного ринку країни / М. О. Солодкий // Агросвіт. – 2011. – № 1. – С. 7–9.
- Сохацька, О. М. Біржова справа: підручник / О. М. Сохацька. – Тернопіль : Карт-Бланш ; К. : Кондор, 2008. – 632 с.
62. Спаський Г.В., Швець А.А. Формування та розвиток інтеграції агропромислового виробництва в умовах євроінтеграції / Г.В. Спаський, А.А.Швець // Економіка АПК. – 2019. – № 3 – С. 97.
63. Стан фінансування програм підтримки АПК у 2019 році. Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/ua/pidtrimka/stan-finansuvannya-program->

pidtrimki-apk-u-2019-roci.

64. Статистична інформація Державної служби статистики

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_ed/kp_ed_u/kp_ed_u_2018.htm

65. Статистична інформація Державної служби статистики

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/fin/osp/orps/orps_u/orps_u_18.htm

66. Стратегічні напрями інституційного забезпечення розвитку аграрного сектору в Україні: аналіт. доп. / О. В. Собкевич та ін. Київ: НІСД, 2014. 62 с.

67. Танклевська Н. С. Фінансова політика сталого розвитку аграрних підприємств України: теорія, методологія, практика: монографія. Херсон: Айлант, 2010. 375 с.

68. Трокоз В. ЕКОНОМІЧНА СУТЬ, ЗМІСТ РИНКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СТИМУЛЮВАННЯ ЗРОСТАННЯ АПК. / В. Трокоз // – Економіка та держава № 8/2017 – С. 99-103.

69. Трусова Н. В. Формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств: монографія. Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2015. 354 с.

70. Туболець К. Г. Теоретичні засади формування механізму управління маркетинговою діяльністю аграрних підприємств на продовольчому ринку / К. Г. Туболець // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 14. – С. 83-85.

71. Тулай О. І. Сучасний стан та проблеми фінансового забезпечення сталого розвитку агропромислового сектору. Науковий журнал «Світ фінансів». Тернопіль: Вид-во: «Економічна думка ТНЕУ», 2018. Вип. 3 (56). С. 104–116.

72. Худолій Л. М. Методи та інструменти фінансового забезпечення аграрного бізнесу України. Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. Київ: ВЦ НУБіП України, 2014. Вип. 200 (3). С. 9 – 14.

73. Худолій Л. М., Шевченко Н. Ю. Механізм фінансового забезпечення

аграрних підприємств України на середньострокову перспективу. Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2015. Вип. 222. С. 8 – 15.

74. Шубравська О. В., Молдаван Л. В., Пасхавер Б. Й. Агропродовольчий розвиток України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. / за ред. д-ра екон. наук О.В.Шубравської. Київ: ДУ “Ін-т екон. та прогнозів. НАН України”, 2014. 456 с.

75. Яворська В . О. Тенденція розвитку вітчизняної біржової торгівлі товарними деривативами на сільськогосподарську продукцію / В . О. Яворська // Моніторинг біржового ринку. – 2014. – № 1. – С. 16–17.

76. Яцух О. О. Державна політика щодо фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору економіки. Збірник наукових праць Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана. Вчені записки. Київ. КНЕУ, 2018. №12. С. 178-197.

77. Яцух О. О. Фінансова підтримка як механізм державного регулювання аграрного сектору економіки. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Серія: Економічні науки. Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2011. № 1 (13). С. 525–533.